VIJENAC

LIST ZA ZABAVU I POUKU

1924

GODINA II. UREĐUJE Dr F. NIKOLIĆ KNJIGA III./5

VIJENAC

GODINA II. LIST ZA ZABAVU I POUKU KNJIGA III./5.

SADRŽAJ:

LISTAK:

»Vijenac« izlazi svakog 2. i 16. u mjesecu. Cijena mu je mjesečno Din. 20.— Pojedini broj stoji Din. 12.—. Uprava »Vijenca« nalazi se u Medulićevoj ulici broj 30. Novac se šalje poštanskom čekovnom uredu u Zagrebu za upravu »Vijenca« na broj 34.469. Rukopisi se šalju dru. Ferdi Nikoliću, Zagreb, Medulićeva ulica broj 30-I. i ne vraćaju se.

»Vijenac« će u ovoj godini imati i posebnu rubriku za socijalni pregled, koju će uređivati DR. ĐURO BASARIČEK.

JOSO BUŽAN:
OSNIVAČI »BRAĆE HRVATSKOG ZMAJA«

VIJENAC

GODINA II. U ZAGREBU, 1. OŽUJKA 1924. KNJIGA III., 5.

INSPIRACIJE

(GJURI ARNOLDU)

Moto: . . . . Io mi son un che quando
Amor mi spira, noto: ed a quel modo
Che ditta dentro, vo significando.
(Dante, Purg. XXIV. 56.)

Sutonova vela
nečujno se viju,
plave sjene kriju
forme mramor-križa bi'ela;
tek se na zvoniku
Sveti Znamen sjaje:
zadnji cjelov daje
Sunce onom Svetom Liku.
Tiho groblje snije
blago sa svojima
ni'emim grobovima.

Nježno povjetarce plije —
tuju vitu njiše.
Šaptom kroz tanane
Pjesma bruji grane:
časom mirno zabigliše
ko da slavuj tuži;
časom zažubori
ko da suzom zbori
bi'eloj rano sveloj ruži.

*

Mili dani
zapretani
novom srećom, bolom novim,
liju bićem pjesnikovim
uspomene
probudjene.
A u duši punoj žara
prva mu se pjesma stvara.

Iva Rod

STARI PORTAL

Portal koji se ruši
I v kmicu vodi,
Dvorišće zaraslo,
Kud nigdo ne hodi.

Zasipani zdenec,
Gde krov se nagiblje,
Glicinijah grozdje
Kaj veter ga ziblje.

Iz kurije mrtve
Čez prazne obloke
Glediju me oči
Žalostne, gliboke.

Al taki, kad mesec
Nad lipami zide,
Vse živo je v parku,
Za parom par ide.

I šepćeju reči,
Zašuškala svila,
I vnoga je tajna
V bosketu se skrila.

Al komaj da mesec
Za oblak odplava,
Vse zgine, od rose
Drhturi si trava.

Ni šeptanja čuti,
Odišli su pari.
I pak smo mi sami,
Portal ti moj stari!

Dragutin M. Domjanić

TROJICA

Napisao NIKOLAJ JAKOVLJEVIĆ (F).

MALI gradić razasut po kosim brežuljcima i obroncima Pridnjeprovlja i sav pokrit bijelim, baršunastim pokrivalom snijega, živio je skrovito teškim, uznemirenim životom. Bilo je kao da je u kojemu stroju, iznutra, iznenada puklo maleno pero, neopazivo, ali nužno, te će onaj sređeni, jednolični i tačni stroj sad na da stane, razdroncan, rasklimian.

Izvana sve je bilo kao i prije, samo što je mali mjesni »Vjesnik« pojačano predbacivao stanovnicima nedostatak građanskoga osjećaja i dezorganizovanost, a velike gubernijske novine, što su prispijevale u grad dan iza svoga izlaženja, javljale su neopazivo sitnim tiskom, da su čete »iz strateških razloga« i »povremeno« smještene u nove položaje, ali sve to bilo je daleko, više od dvije stotine vrsta od gradića. U ostalome se ništa nije promijenilo. Nedjeljama se u velikoj i niskoj auli ženske gimnazije, sa starinskim izrešetkanim prozorima davale amaterske predstave, i mjesne su gospođe plesale valse i pas — de — quatres sa časnicima posade; mladež je po večerima šetala širokom Gogoljevom ulicom; svjetiljka pred rampom »Apola« gorila je modrikastim plamenom i rasvjetljavala velike reklame sablasnih drama i prokšenih lakrdija, a muškarci su igrali preferans u nekadanjemu sastajalištu društva, nazvanome poslije revolucije »tekareča« — skraćeno od »teatar, kabare, restoran, čitaonica«. Ali u svemu tome nije bilo onoga običnoga, nužnoga smisla, već nešto neiskreno, nešto neodlučno i ropski pritajeno, nategnuto, kao da se sve odjenulo obrazinom, sivom, bezličnom, neopazivom, nastojeći da sakrije u sebi nešto uznemireno, tuđe i strašno.

Poput crne, zadimljene, jetke lave puzale su zloslutne glasine. Središte, od kojega se širile, bio je veliki i ljudima natrpani trg. Kad bi k mrzovoljastome i čvrstome seljaku, koji je doveo na trg mali, mršavi vozić u »općinskoj« šumi nakradenih drva, prilazila »gospođa« u nelijepo izlizanome pozelenjelom ogrtaču, sa zakrpama na laktima i u staromodnima, zašiljenim već za svaku prodaju nezgodnim cipelama, sunutima u otrcane, na rubovima pregibâ crnim nitima sašivene kaljače, i plašljivo bi molila, da »ma za toliko« popusti od četiri sto, seljak bi iskosa pogledao zgrbljeni, drhtavi lik i govorio, da se, kad dođu boljševici, ni do toga ne će moći doći. A gospođa bi, došavši kući, pripovijedala, da seljaci pomalo skrivaju boljševike i propuštaju ih u grad.

U gomili naglo su šmigali neki ljudi, njuškali nešto, okretni, brzi kao miševi, skupljali se, užurbano šaputali, sunuli nekome nekakove novce i razilazili se, a trgom se iznenada strjelovitom brzinom raširio glas, da su boljševičke predstraže već u samoj Verkjevci. I onda su žene preplašeno stale da trpaju makovače i tvrde smeđe piroške i da iskidanim tesotinama zabijene škrinje okreću s dnom u vis; mesari su s pokrivalom za kola užurbano stali da pokrivaju modrikasto mršavo meso, a stare su Židovke brzo zatvarale škrinje s dugmetima i đerdanima, i trg je opustio.

Katkada se raširio glas, da su u crkvi vidjeli nekakovoga komesara preodjevenoga u starca-prosjaka, i onda su ljudi stali da hite kućama i, sastajući jedan drugoga, šaptali si nešto u uho, užurbano, oprezno, opominjući.

Gdjekada je na vježbalištu pričuvna četa, što je stajala u gradu, izvodila vježbu u pucanju, i za pola se sata po svima ulicama gradskim, u smjeru spram stanice, otegnula kolija, na brzu ruku natovarena sirotinjskim domaćim priborom, a ljudi, koji su sprovodili koliju, prilazili su jedni k drugima i drhtavih, problijedjelih usana preplašeno zapitkivali ne slušajući odgovora:

— Što se to događa?

Dnevni raspored, brige oko ručka i tiho manastirsko zvono ponešto su prekidali, raznosili strahovanje, zato je grad večerom i noću poput obruča zahvaćala pošast podmukle, zadušljive, oštre prepasti.

Kad bi uzanima, u snijegu utrtim puteljcima tamnih ulica išlo jedno za drugim dvoje ljudi, to bi onaj, koji je išao otraga, mogao da vidi, kako prednji uvlači glavu dublje među ramena, kako se sav naježio kao da očekuje udarac odostrag i kako sad usporuje korake, želeći da propusti drugoga, sad se naglo baca naprijed i počinje da trči brzo, brzo.

Večerom je grad izumirao. Rijetko, rijetko se gdje ukazivao osamljeni lik zakašnjeloga stanovnika, kako ide bezuvjetno samom sredinom uzane uličice. I kad je taj prolaznik ugledao pred sobom isto takav tamni na bijeloj pozadini, snijegom zaviti, zgrbljeni lik, neopazice je zastajkivao osjećajući, kako mu srce bije silno i oštro, dah se prekida i nagli mu znoj probija dlanove ruku, te je prekinuta, promuknula glasa prestrašeno zapitao:

— Tko to ide?

Kad se sastajali znanci, oni si jedan drugome užurbano i radosno stiskali ruke, kao da se već

dugo, dugo vremena nisu vidjeli i iznenade se, kao da su se zastidili, naglo praštali i pošli dalje, svaki na svoju stranu.

I činilo se kao da je bijeli, baršunasti mrtvački plašt, što je zaodjeo zemlju poput spužve, prožet nekakovim lakim, eteričnim, otrovnim plinom i da tamne mase kuća i ljudi, što su stali na taj mrtvački plašt, istiskuju iz sebe plin te on neprekidano struji u vis i otrovnim zadahom truje sve, a ljudi također postaju nekuda lagani, prozračeni, bez težine, poput utvara...

* * *

U velikoj i goloj, pustoj i neprijatnoj sobi dvokatne kuće na kraju grada živjela su trojica.

Prvi, s golemom glavom, posve zaraslom gustom, kudravom, riđom vunom, prhkim nosom, utonulim u toj vuni, crnom jamom isušenih ustiju, uokvirenih s dva niza krupnih, od duhana požutjelih zubi, gotovo je vascijele dane sjedio za dugačkim, zamrljanim voštenim platnom pokritim stolom i pio, nalijevajući mesnatom i kosmatom, grimizno crvenom rukom, iskvrganom vijugavim, izbočenim crtama nabreklih vena, votku, što je zaudarala petrolejem i još nečim odvratnim, iz velike boce široka grla u čašu, pio užurbano i naglo izvraćajući u usta vonjavu tekućinu i nije opažao, kako ona teče dvjema strujicama po valovitim dlakama kuštrave riđe brade i pada na rub izlizane i također poriđele kabanice, koje on nikada nije snimao.

Opojenost nije prilazila. Samo je gdjekada srce stalo naglo da bije i od njega je puzlo nešto u vis, tatovskim rukama, opreznima i brzim, trgalo iz pamćenja i bacalo pred oči sličice nečega dalekoga i nerazumljivo, poput vlastite krvi bliskoga, svoga, i beznadno nepovrativoga.

... Đačke godine, golema slušačka dvorana, buka i uzvici, trčanje za satovima, noći probdjevene uz knjige, vesele drugarske gozbice... Velika dvorana, bijela i čista, dva reda ležaja i on sam, doktor Poljivanov, u bijeloj kabanici s ispranim žutim mrljama joda, za njim ranarnik s knjigom... Pa beskrajno blizak čovjek, pun razumijevanja i osjetljivosti. I ona gle ulazi oprezno, na prstima u kabine, gdje on sjedi za poslom, prilazi i polaže mu ruku na glavu. I on nijemo cjeliva tu ruku, malenu, mekanu i toplu... Dječica, dvoje njih, kosicâ mekanih i svijetlih, poput lana, vesela i brza kao miševi...

Grčevito je zario kosmate ruke u kosu, kao da će svu da otkine tu glavu, tako tešku i nepotrebnu, i ukočio se. Gdjekada je davao od sebe čudne znakove, ni riđave, ni hihotave, grube i nelijepe i onda je u sobi postajalo još pustije i tiše, a lica se ostale dvojice preplašeno otegnula.

Označnom osebinom drugoga bilo je to, da je sav uvijek bio uzgiban. Dugi suhi prsti hvatavih majmunskih ruku njegovih neprestano se micali. Sad je mijesio komadić krušnoga mekiša, sad je rasplitao, splitao, vezao i razvezivao iznova kakav komad uzice, sad je, napokon, prilazeći k prozoru, bubnjao na staklu gusti, zvonki, ali netačni bubnjarski signal. Pače i kada je spavao, trzajući se u snu i tanko cvileći, prsti su njegovih ruku nemirno čupkali krajeve staroga, izlizanoga pokrivača.

Bio je od nekada čist, nadasve uredan. Svoje je odijelo, ne novo i mjestimice brižno zakrpano, svakoga jutra brižljivo čistio i snimao ga pače gdjekada i danju, vješajući ga na naslon stolca iznova ga čistio, dugo i gotovo s nasladom. Njega je beskrajno uzrujavalo, kako se činilo, blato i nečistoća sobe i prije nego će sjesti na koji od stolaca, škripavih, rasklimanih nogu, on je čvrsto, po više puta, brisao sjedalo malom krpicom, što je ležala pod strunjačom kod nogu.

Gdjekada je doktor zabunom liježao na njegov krevet, u staroj svojoj kabanici, poprskanoj blatom, što se u crno-smeđim mrljama osušilo na leđima i na skutovima, i onda ga je on vukao za noge s ležaja, pakosno, bijesno, kunući mater, prskajući slinu i padajući u zvjerstvo.

Onako onizak, punošan, uvijek čisto izbrijana lica, što se gdjekada znalo čudno trzati, on kao da je kome namještao grimase; trčao je katkada po sobi, sve guščim koracima i gestikulirajući u hodu. Ali kretnje su te bile nagle, prebrze, nedovršene i nekuda neumjesne, kao da su tjelesnim odrazom misli, isto tako nagle, nesustavne i nedovršene. Bio je agronom.

Treći je bio profesor, visok, žilav čovjek s tankim, guščim vratom, zamotanim u prljavi smeđi šal, dugih sijedih, kuštravih kosa i bijele brade. Bio je u sobi nekuda neopaziv, gotovo ništa nije govorio i dugo je znao sjedjeti do prozora, visokoga i prašnog, uprvši pogled u mutno bijelu sklupčanu maglu zimskoga dana i samo se od vremena do vremena nasmjehnuo, tajanstveno i zagonetno, kao da zna nešto veliko i važno, drugima neznano.

Bez obzira na potpunu njihovu izvanju nesličnost u njih je, u sve trojice, bilo nešto nedohvatno-zajedničko, katkada i smješno slično, kako to često biva u ljudi istoga zvanja. I ta je sličnost izbijala u svemu: u zvucima glasova njihovih, hripavih, ponešto reskih, kao da su se odučili od govora, katkada nepotrebno glasnih, često bezrazložno sniženih gotovo do šapta, kao da jedan dru-

gome predaje vrlo važnu tajnu; u pokretima, u kretnjama njihovima, odsječenima i često nelijepima, nelogičnima, kao nesređenima, a najviše u izražaju očiju njihovih. Osjećalo se, da svaki od njih prisluškuje, napeto i pažljivo, nekakovome zamršenome radu, što se vrši u unutarnjosti, prisluškuje s očekivanjem mučnim i napornim, kao da od posljedice toga rada zavisi sav dalji bitak njegov. I od toga je gdjekada u kojega od njih planulo oko, a presahle su usnice nesvijesno i nečujno zašaputale: »odmah, odmah« ... a lice je zavio smiješak, čudan i neumjestan.

Kako ih je sa staze, tako obikle i bliske, bacio orkan doletjevši iznenada, oni su lutali s mjesta na mjesto tražeći u mukama mirni kutić, gdje bi se čovjek mogao sabrati, prići s mislima samome sebi, dosjetiti se i iznaći svoje mjesto usred događaja. Ali zbilja je uvijek neočekivana i zlokobna; poput gomile crvenih, porugljivih, fantastičkih nakaza, što se prikazuje u sablasnom priviđenju i u divljemu plesu plaze dugačke, podražive jezičine, ona je svakim danom davala nešto novo, sve strašnije i strašnije, katkada bezumno, nepojmljivo, čega svijest ne može da smjesti, jer ne dospijeva da obuhvati sve to, onako ocvala i bez snage, i misao se, poput miša, što je dospio u malu tijesnu stupicu, preplašeno bacakala, tražeći prilike, da izađe.

I to, što su oni gledali, postepeno je otupljivalo čuvstva njihova, sputavalo volju, dojmovi se izvodili mehanički, silom svoje teže, naslagali se jedan na drugi, i poput pustenih slojeva, zadušnih, toplih i teških, skladali se negdje unutra, uzrokujući tupu, potonulu bol. I tamo je polagano, ali neumoljivo raslo oštro neko i uporno pitanje, nestrpljiva neka želja. A to je bilo tim mučnije, jer se, onako neopredjeljivo i teško, nije moglo da utjelovi u misli, nepokorne, buncave; kao da se neopazice potrgao niz bisera, zrna da se otkotrljala daleko jedno od drugoga, a sile nema, koja bi ih mogla iznova da sabere i da ga sastavi čitava, kako ga želja hoće.

No gdjekada je padala na oči iznenada kao neka pelena, siva, zagađena i mutna i tada se dojmovi usisavali podvostručenom oštrinom, kao da se lubanja neopazice otvorila, te mozak, lagan i pruživomekan, upije, užurbano i žedno, poput spužve, bol i stravu onoga, što se događalo. I onda je njima zavladalo bjesnilo.

* * *

Stanje napornoga i podmukloga, nesnosno-teškoga iščekivanja izlilo se u goruću, mučno oštru nestrpljivost. Večerom se dnevice mogla slušati paljba, i čudna je bila daleka, gluha ornjava, koja je toliko sjećala na grom u takovu tihu i bezvjetrenu zimsku večer. Rano jutrom pojavljivali se gradom pozivi, što su građane uvjeravali o potpunoj neopasnosti te ih pozivali na mir, ali pola sata iza toga, kako su prilijepljeni ti žuti, zeleni i crveni listovi, što su se odljepljivali i žalostivo trepetali na vjetru, opet se čula paljba, ali jače i bliže. I najstrašnije u tome bilo je, da nitko ničega nije znao, nitko ništa nije mogao da kaže, i svi se spleli po tijesnim uličicama grada, ne znajući što da rade, kome i kuda da pođu, pleli se kao stado preplašenih ovaca, bacali s jedne strane na drugu, skupljali se u skupine, iznova se razilazili, da se za nekoliko časaka opet sastanu. A buka je ta rasla, isprva nejasna i mekana, kao šaljivo ojkava, približavala se ne stišavajući se, svirepa i grozna i ispunila je sve. I pričinjalo se ovo: nad grad se nadvijaju neznana čudovišta, golema i strašna i pužu bliže i bliže, pužu i svijaju se i riču divljački, udarajući u zvonca.

Toga dana je doktor prvi put za sve to vrijeme izašao iz kuće nabivši na glavu izlizan, poput parnuloga psića, šešir od ružnoga, zgnječenoga janjećeg runa. Vjetar je nalijetao u zamasima, topao i vlažan, tresao je riđom, kudravom bradom, po skliskome otopljenome snijegu puta raspuzavale mu se noge u dubokim, poderanim kaljačama s iskrivljenima stražnjim krajevima i teško je bilo hodati, — takav je bio osjećaj kao kad se prvi puta stupa na led s klizaljkama — čudna nemoć i želja da se čovjek primi bilo za što. Dugo je lutao ulicama, što neprirodno živima, što izumrlima i punima jeke, nesređen, neskladan i šutljiv.

Pred vežom trokatne kuće u glavnoj ulici poredalo se nekoliko teretnih kola. Iz kuće iznosili su nekakove ormare, kovčege, košare i krevete. Seljaci — kočijaši u šiljastima kosmatim kapama, u poderanim ovčjim polušubama i u obući od lipinoga lika s raznobojnim obojcima, slagali su ne kiteći sve to u svoje saone, čvrsto stežući dugačka užeta. Među njima se, prelijećući od jednoga do drugoga, poput lopte vrtio i skakao neki gospodin, malen trbušast, u šubi sa skunksovim ovratnikom i isto takovoj kapi, jadovito je grdio, prijetio se zapovjednikom i poskakujući sad do jednoga, sad do drugoga, podnosio je, skakućući, pod nos malu, punanu šačicu u debeloj krznenoj rukavici. Seljak se pomalo okretao ne naglećí, ispljuckujući na dolnju usnu, i dugo je gledao za njim, nasmješljivo i ozbiljno.

U saonicama izvoščika sjedio je časnik i vikao je i grdio, pocrvenivši sad, podliven krvlju, prijetio se revolverom, a izvoščik je ostajao na mjestu, držeći se za rudo i naherivši glavu u golemoj kosmatoj

šubari na stranu, i hunjkajući je kroz nos molio da ga otpusti, da se ražali nad konjem, što je već ohromio. Zatim je naglo skočio na kozlić i ogorčeno je stao bičem da bije mršave konjićke uvaljenih bokova i oni pokorno zatoptali kratkim nogama po iskvarenome, izrovanome putu.

Doktor je zakrenuo za ugao i izašao na široku ulicu, što je iza nekoliko četvrti prelazila u drum, koji je vodio do stanice, na tri vrste od grada. Poput beskrajne karavane protegnuli se vojničke podvozi, škripjeli su nizbrdicama nepodrezani dijelovi seljačkih saona; brižno su mahali kosmatim glavama mršavi konjići mještanskih vozova, a ispod tankih pokrivala izvirivao je sad prignječeni bok besjajnoga pozelenjeloga samovara, sad ugao krletke s preplašeno raskokodakanim kokošima, sad razbijeno, izlomljeno komađe željezne robe. Gdjekada se oni naprvo zaustavljali, i onda su konji nalijetali na vozove, gurali natraške, preplašeno ispadajući iz orme i podižući u vis ruda, a ljudi ostavljali saone i bježali naprvo, grdili, bili jedan drugoga po licima, preplašenima i blijedima, vikali prijetili, silazili s puta, gazili po otopljelome snijegu i bili vršcima cipela konje po trbusima, napuhnutima i obješenima. Vikale su i vriskale žene, djeca plakala, nad svime se dizala buka, lomot i cviljenje i bilo je strašno i činilo se, da će, stanu li, odostrag netko da naleti, pakostan, ne štedeći nikoga, da će uništiti i vozove i žene i dječicu, rasplakanu, drhtavu od studeni i straha.

Upravo po snijegu, čitavome i čistome, obišavši užurbano putnike, prošla je nekakova četa. Straga je išao časnik, pognut, beščutno se ogledavajući unaokolo. Vojnici gacali po snijegu, spoticali se, padali, grdili se oštro i pakosno, i trkom dostizavali one, što su odmaknuli.

Doktora malo te nije srušila neka žena, odjevena u poderani, vatirani haljetak. Glava joj bila zamotana nekakovima izblijedjelim krpetinama, a ispod visoko zavrnute suknje vidjele se sive vunene čarape, sve rupa do rupe, i izgažene nakrivljene cipele na dugmeta. Žena je vozila male dječje saonice, po burlački prevedavši uže preko prsiju. Na saonicama je, naslonjena na prljavi svežanj tralja, sjedjela djevojčica od pet do šest godina. Malešni njezin, uzvrnuti nosić pocrvenio je, a očice su migale gusto, zaplašeno i ništa ne shvaćajući.

»Zar je i ovoj strašno?« — pomislio je doktor, gledajući za ženom, koja je odmicala, te se nasmiješio. I smiješak je bio nekuda pokoran i tužan, kao da ga je tko uvrijedio.

Do stanice je bilo teško doprijeti. Sve je bilo zapremljeno vozarima, s vozova istovarenim pokućtvom, golemim košarama, erarnim vrećama s brašnom. Nekakova su dvojica, ogledavši se, prišla koliji, skinuli žuti, lijepi kovčeg i odnijeli ga. Nitko na njih nije svraćao pažnje. Brzo je letjela, veselo zviždala mala lokomotiva za ranžiranje i strknuvši se s vozovima, dugo je pištala i bez sile i snage okretala na istome mjestu male kotače. Nekakov je radnik u crnoj nauljenoj polušubi i crna zakopčana lica, s dugim željezničarskim ključem u ruci, bježao po tračnicama i vikao isprekidano, upravo kao lajući:

— Stje-pa-ne! Stje-pa-ne!...

Stala se da spušta večer. Doktor se vratio u grad, te se isto kao i prije, poniknuvši, naherene glave, polagano zaputio cestom, nezgrapno, mučaljivo.

Podvoza je bivalo manje, ljudi išli pojedince, išli vojnici neuredno razasuti, na seljačku rastavljajući noge s vršcima unutra, naherivši glave. Prošla je baterija, i u muku oružja, tako uredna i tačna, u njegovima k zemlji spuštenim cijevima, hladnima i strašnima, bilo je, kako se činilo, nešto ozbiljno i važno, kao da je u sebi čuvalo tajnu. A drum se, iza kako je ona prošla, osuo dugačkom, gustom mrežom tragova od kola, uskih i dubokih, posve kao naborima.

A huka, razdražljiva i mistički — zlokobna, jednako je rasla i približavala se gradu neumoljivo i tačno. Zasvježilo je i u mraznome uzduhu osobito se razgovijetno raznavalo kucanje kopita o rijetke kamene grude, što se ogolile u mrvičavoj, riđoj sniježnoj kaši. Četa konjanika projahala je u neredu. Mršavi, kosmati, niski konjićki s ispalim rebrima i oguljenom kožom bokova prekrili se tamnim nekim prugama, ni znoja, ni ustajaloga snijega, a ljudi, što su sjedili na njima, zgrbljeni, u otpuštenim kabanicama, bez distinkcija, zamotani u kukuljice, tromi i sneni, s blatnim komadićima konopa umjesto puščanoga remenja, nimalo nisu bili nalik na vojnike. I u očima konja i ljudi, snenih i nepomičnih, bio je isti izražaj — podmukloga, ledenoga straha, teškoga poput — tvari, gustoga, kako se činilo, ljigavoga i oštroga.

Gdjekada je huka, što je dopirala ispred grada, zlokobna i silna, ali u snazi svojoj jednolika, rađala posebne zvukove, lelekave, teške i strašne, kao da tko, pobjesnivši, udara šakama u golemi bubanj. I osjećalo se, kako pod grudnom klijeti srca ubrzano bije te se ona trzala, kao pod udarcima nečega velikoga, teškoga i mekanoga. I onda se, presijecajući ledeni, mutni strah, u očima ljudi zažizale oštre igle tako smrtonosnoga, ledenoga očaja, tako oštroga, neopisivoga ludila, te se činilo, da će one sad

nà vrućim i tankim strujicama zazmijugati po snijegu, što se pokrio smrznutom caklovinom, ispariti se i zaplivati uzbibanim, nemirnim uzduhom, i sve će se najednom izmiješati i zavrtjeti u divljem, đavoljem plesu, urliku i leleku.

I ljudi će se, očiju izvraćenih iz očnica, zalivenih krvlju, rukama u grču isprepletenih prstiju, upiti jedan drugome pod grlo, a zastirući jauk ljudi i hrzanje konja, nad svime će zaploviti eto ta krvna huka, lelečući, likujući i strašna.

Prošlo nekoliko ranjenika. U jednoga je bila povezana glava i tek je rijetko migalo jedincato oko, crveno, zaliveno grimiznom oteklinom. U drugoga je bila otkinuta ruka više zgloba i on je pružao u vis batrljak njezin, neprirodno kratak, nelijep, poput neotesane drvene gredice, povezan čvrstim zavojem, što ga je prekrila osušena smeđa kora. I krv je, jarko-svijetla i razdražljivo smradna tekla smeđom, masnom crtom po rukavu bijele polušube i padala na zagasito smeđi snijeg. U trećega čitavo je lice bilo jedna jedincata smrvljena, krvava obrazina, a razderani desni obraz i obješena čeljust činili su usta golemima te su dopirala do ušiju. Činilo se, da se on smiješi ustima svojima, crnima i bez zubi. A oni su išli neprekidno, ne ustavljajući se, ne ubrzajući i ne usporavajući koraka, gledajući ravno preda se, poput automata.

Iznenada nešto je presjeklo uzduhom, neki fićuk i zviždaj, resko je švignulo, i nad mjestom, na kojemu je bila stanica, rasplinulo se bijelo klupko dima, a zatim je nešto jauknulo, oštro i teško. Ranjenici su čučnuli, ogledali se iza sebe i u neredu stali bježati naprijed, na stranu, ravno po ledenoj kori, što je zvonko pucala pod nogama, propadajući i nelijepo mašući u trku rukama.

... Nešto golemo, vapijuće, puno, strašnoga i ljudima nedokučiva smisla uz lomot i urnjavu je paralo uzduh. Kao odgovor trzala se zemlja prijeteći se, da će se provaliti. Činilo se kao da razdraženo djeluju dvije sile. Jedna blizu negdje, ovdje; ona se osjeća u svemu: u hladnoći i otuđelosti one modrine tamo gore, poškropljene zvijezdama, što je gluho i mračno pokrila zemlju, u pakosti vjetra, silnoga i ledenoga, u mrzovoljastu mûku nerasvijetljenih, tuđih kuća, — a druga duboko negdje ispod zemlje. One rade neodoljivim nastojanjem jedna ususret drugoj, sudbonosnom se tačnošću jedna drugoj približuju i sad će se nà da sliju i da unište, satru, u pepeo pretvore evo sve ove, što bježe preko polja, očajni, šibani strahom, vrludajući po uskim uličicama, žalosni, zli i nemoćni.

Već se spustio mrak, kad se doktor približavao kući. Paljba je prestala i neobično je bilo tiho u uzduhu rijetkome, hladnom i zvonkom. Zasjao je mjesec i obojadisao snijeg i krovove i zidove kuća fantastičnom bojom — svijetlo zelenom, mekanom i jednoličnom. Pred kućom, iz koje su jutros iznosili pokućstvo, sabrala se hrpa ljudi; uzrujanih, preplašenih. Doktor je prišao bliže. Oni se pokorno razmaknuli, da mu načine put. Na snijegu je, pometenome i utaptanome, ležao dječak od oko osam godina. Ležao je čudno nekako, napola na desnome boku, napola na leđima, neprirodno podvinuvši ruku ispod sebe. Malena, čiscata gimnazijska kapa s novim bljeŝtavim znakom jasno i tamno obrubljenim, ležala je kraj njega. Lice se, okruženo blijedo-ružičastom mrljom, nije moglo vidjeti, i samo se pokazivao uzdignuti, bijeli zašiljeni podbradak. Skutovi svijetle kabanice pokrili se korom, tamnom i lomnom, i od te je kore tekla krv i blijedjela je, dok ju je snijeg žedno upijao. Ležao je nepomično i samo mu se desna noga trzala, tresla. I u tima kretnjama, nepokornima, samostalnima, vrlo reskima u poredbi s ostalom ledenom nepomičnošću, bilo je mnogo zlokobne prijetnje. Doktor se, tko zna zašto, sjetio nogu pauka »kosca«, što se miču i iza kako ih se otkine s trupa. Ljudi su tresli glavama, neodlučno su toptali na istome mjestu, a nekakova je žena u toplome pamučnom rupcu, povezanome unakrst i svezanome velikim uzlom za leđima, često i glasno sa skrivenom zloradošću u glasu ponavljala: »Dječešce su ubili, da!« ... kao da je htjela reći: »da, dočekali se, — tako vam i treba!« ...

Podigao se vjetar, zavio ih sve sitnom snježnom prašinom i poput vihora se zavrtio unaokolo, zamećući blijedo-ružičaste mrlje. Muškarac, visok i snažan, sagnuo se, dignuo je trup i nekuda ga odnio. Ljudi su ostali stojeći, ne mičući se, a jedan je, kao došavši sebi, dignuo kapu i brzo je potrčao za onim, što je umaknuo. Doktor je još malo postajao, podigao pogled i nasmjehnuo se čudnim posmjehom. Tako se smiješi čovjek, koji je uspio nešto odlučno da riješi, i iza toga je ugledao nešto, što potvrđuje ispravnost toga rješenja, ali prekasno. Zatim je pošao kući.

Na stolu, prljavome, posutome ogriscima kruha, stajao je napola ugasli samovar i zaplašeno je i neodlučno nastojao da čovjeka sjeti nečega dalekoga i zaboravljenoga, hripao je, prekinuo se i zašutio je, posrknuo, započeo iznova, i opet je preplašeno zamuknuo. Slabim tanašnim jezičcem migala je i trnula svijeća. Napolju je hujala vijavica; bijesno je nalijetala na zidove, postojane i nepokorne, tisućama je malenih, jakih šačica jadovito

udarala u stakla prozorâ i oni su zveckali žalostivo i tanko; onemoćalo je spuznula, stružući i uzdišući, sabirala sile i nalijetala iznova. U kutovima sobe sklupčavao se sumrak, i kad bi mignuo slabi plamićak svijeće, on se zaljuljao, šuljajući se kradomice po podu i zidovima mutnim, crnim sjenama, nečujno je dotrčavao do stola i mekano odskakivao od njega; i osjećalo se, da neka sila, tuđa ljudima, lukava i okrutna, neograničeno caruje u sobi i lagano im se ruga, onako zastrašenima, drhtavima i bezvoljnima.

A njih trojica sjedila su u sobi, u tijesnome prostoru između zida i kraja stola, bojeći se da mu sjednu s protivne, otvorene strane, zgrbivši se, uvukavši glave među ramena, blijedi, trzavih lica i govorili su glasno, piskutljivo, svaki o svome. I u nepotrebno živim kretnjama, u grozničavome nastojanju da govore, govore ne stajući ni na čas, osjećala se nestrpljiva želja da se prekrije, ispuni, zaspe neka provalija, crna i zloslutna. I u hipnozi strave, teške, ljepive, polagano se rađalo iznova mučno — naporno očekivanje nečega neizbježivoga i strašnog.

Negdje je grunulo; posve blizu začula se gluha paljba, gusta, suha i isprekidana, kao da tko velikom silom baca objeručke grah o zidove i odjednom je nešto strašno i silno jauknulo i teško je, omamljivo - zvučno i zloslutno rasvijetlilo sobu na čas plamenom sablasno - zelenoga, hladnoga svijetla. Zazvecnule i prosule se krhotine stakala, jadno je mignula svijeća i utrnula... I najednom je sve utihnulo, strašno i mnogoznačno...

... Upala je mjesečina, u dugačkima je pravokutnicima, isprekrštenima pletivom križeva na prozorima, legla na pod zahvativši kraj stola i ohromljeni, iskrivljeni stolac. U sobi je postalo hladno. Lagani je vjetrić jogunasto i resko stao da smeće s krova suhi snijeg i laganim je pokrivačem odjenuo dasku prozora i pod ispred dvaju razbijenih okana... Negdje je prasnuo osamljeni hitac...

Prvi je došao k sebi agronom. Ustao je, prišao k prozoru, zatim se vratio, upalio začađenu svijeću i iznova je otišao, ustavivši se ogromnima, tupim bez miganja očima na oštro ocrtanoj i jasno pjegavoj mjesečevoj plosi. Iza toga je došao k sebi doktor, dignuo se, drhtavima je rukama izvukao ispod velike postelje veliku bocu, nalio je čašu votke, bučno je, zavalivši tako glavu, da se vidjela velika, čvorasta i suha Adamova jabučica, ispio i užurbano je nalio iznova i opet ispio. Profesor je i dalje sjedio nepomično, ukočen, naježen, kao zamrznut.

— Srebro, srebro... polagano je, gledajući mjesec, naporno, kao da na silu o nečemu razmišlja, izustio agronom, i glas mu zazvučao suho i nekuda novo u velikoj, hladnoj sobi.

— Srebro... Ah, da, srebrni prsteni na ubrusima... mali srebrni novac... za nj smo mi kupovali igračke našoj djeci... Da... I djeca su se smijala i veselo podcikivala, skakala na jednoj nožici i zaboravljala pače i da se zahvale za dar, tako da ih se uvijek moralo na to podsjetiti... Znate, — nastavio je on, svraćajući se k stolu, — kupio sam Vitiku jednom slona. Kad mu se nagibala glava, on je zviždao, žalostivo i nelijepo...

— Prestanite, — izusti doktor tiho, ali resko.

— Da, da... Žalostivo i nelijepo...

— Prestanite, vi nemate prava... Prestanite, vrag vas odnio, da vam ne... — kriknuo je najednom doktor pištavo s nekakovim grgoljenjem u grlu i oči mu, iskočivši i zalivši se krvlju kao u bika razdražena crvenom krpom, sijevnule oštro i pune prijetnje.

— Da, da... A znate, doktore, kad su ustrijelili Vitika — ja sam ipak bio tamo i sve sam vidio — njegove su oči plamtjele bezumno i strašno, sasvim tako, gle, kao u vas... Da, da, kao u vas... — govorio je on naklonivši glavu i pokazujući prstom u doktora.

— Doktor se iznenada svali sa svoga mjesta, baci se naprijed, prevalivši stolac, i navali šakama na agronoma. Upivši se divljim zagrljajem jedan u drugoga, oni se stali poput velikoga, zamršenoga bezličnoga klupka valjati po podu, hripljući, urlajući, kao dva nahuckana gladna vuka, grizući se, derući se noktima, otkrivajući narežena usta. A kad se zadijevali u nogu stola, tiho je i melodično zazvonio poklopčić na spiritnoj posudici samovara. Nad njima je stajao treći, vikao je nešto, mašući rukama, i nagnuvši se iznenada, stao je biti sad jednoga, sad drugoga po licu suhima svojim, žilavim šakama... I najednom se u sobi razlegne grohot, ocjelni grohot, resko i zlokobno, budeći na odziv jeku, suho, grcavo, bičujući uši oštrima, tankim udarcima. Grohotao je to agronom, ležeći na podu, grčeći se i svijajući u nastupu, izbijen i izgreben, s velikim modricama ispod očiju i na jabučicama, udarajući o pod glavom, šakama i petama cipela. I grohotao je dugo, sve dotle, dok su ga druga dvojica, došavši k sebi, polagala u krevet, grohotao je prodirnim, ledenim grohotom, budeći opreznu, osjetljivu tišinu noći. Zatim je umuknuo i dugo se bacao po svome krevetu, rasklimanome i škripavome, nešto si šaptao ispod brka; izvukavši ispod uzglavlja crnu, ljigavu,

debelu bilježnicu, dugo je nešto pisao, ogledavajući se izrijetka bojazljivo na ostalu dvojicu. Zatim je ustao, prišao k stolu, i tiho je, tajanstvenim šaptom izustio:

— Znam... Sad znam sve... Znam i reći ću im to... Svima ću reći — i oči mu, razrogačene i plamne, skakale i gorile vruće i oštro.

— Znate, htio sam najprije visoko, visoko da se dignem aeroplanom i kroz golemo doglasalo doviknuti im to, ali, gle, to treba svi da znadu, a svi ne će dočuti, antipodi ne će čuti... Ha — ha, antipodi... Znam... Sad znam... Naši će me saslušati; ono malo njih, oni zaplašeni i prijemljivi. A onda, oni su nemoćni, za sve se hvataju... A zatim ću poći k njima. O ja ih znam, dugo sam s njima živio. Divlji su, okrutni su i zli i mrze tuđince, kao zvijeri krletku, ali svoje oni ljube. Ja ću ih namazati — tiho se i lukavo zasmijao:

— Znate, kako ću ja k njima? Odmah...

Prišao je krevetu, izvukao ispod strunjače krpu, kojom je prije brisao stolice, svezao je ispod brade, zavezavši je uzlom na zatiljku, izašao je i za čas se vratio licem namazanim čađom, u kapi izvrnutoj, što je smiješno lupala po samome zatiljku, tijesna i malena.

— Evo, takov ću ja k njima. I oni ne će moći da ne poslušaju, jer samo ja znam odgonetku svega toga. I ja ću ime reći... Reći... — tako je plazio po sobi glas, nametljivo i oporo, i zviždavo, kad bi prelazio u šapat. Vrući val disaja nagibao je žuti plamen svijeće i crne sjene, nejasne i nakazne, češće su stale da ližu po podu i po zidovima.

Bilo je strašno...

Oprezno, na vršcima prstiju obilazeći stol i obukavši se, izašao je iz kuće profesor, zatim je, ispivši posljednju čašu vonjave votke, izašao doktor, a on je sve sjedio i govorio, gledajući neprekidno u mutni, slabašni plamečak svijeće, od vremena se do vremena nekome nasmjehnuo, lukavo i prepredeno, grčeći pesti i čvrsto stiščući zube.

Izišavši na ulicu, doktor je zakrenuo za ugao, prešao manastir, drvene, dugačka i niska krila mirovnoga doma, veliki pusti prostor, plotove i ispao u polje. Slijeva se dizao crni, na grob naliki trup tamnice i jedan je četvorasti rasvijetljeni prozorčić oslijepljen, staračkim okom namigivao nekome, dobrodušno — nasmješljivo i tužno; na svijetloj, lako — modrikastoj pozadini gubio se put smeđkasti-sivom prugom u daljinu i ogoljela stabla breza i iva po cesti nejasno se ukazivala poput crnih, nijemih utvara. I opet se raspuzavale noge i teško je bilo ići. Vjetar je vijao snijegom, vitlao iskidanim nitima širokih hlača, kroz ovratnik je ulazio za vrat, tankima je, oštrim strujicama puzao leđima. Prsti se na rukama bolno kočili i nekakova je nepojmljiva slaboća obuhvaćala noge, što su stale daršću.

Doktor je stao, prešao grabu i prislonio se uz široko, čvorasto, ispucano stablo breze, zatim mu čitavo tijelo spuznulo i tako se zgrbljeno i ukočilo.

Začula se škripa saona. Sitnim je kasom toptao mali, mršavi konjićak. U trbuhu mu nešto hroptalo i on se u hodu često spoticao, mijenjajući noge. U saonama je sjedio seljak u kaputu od devine dlake i ženskome rupcu, smeđemu i proglodanome oko glave. Unutri u saonama pružio se dugački tamni svežanj.

S protivne strane, iza zaokreta ceste, ukazala se dvojica. Jedan u polušubi, drugi u dugačkoj kabanici sa zavraćenim, visokim krznenim ovratnikom. U obojice na ramenima puške.

Sastali su nedaleko doktora. Začula se dva glasa, prekidajući jedan drugoga, — jedan žalostiv, piskutljiv, moleći, drugi grub, odsječen.

— Rođeni — i — i... Kristom te Bogom... Bog mi pomogo-o... Pet dana boluje... drži je pjegavac... Kristom te Bogo-o-om...

Netko je glasno prokleo, promuklo se i pijano zasmijavši i na cestu je teško grunu veliki, crni kup, prevrnuo se i otkotrljao dolje, u jarak. Na to se razlegne jauk, tanak, rezak, prepuknut. Tako cvili pas, kad mu slome nogu. I sred jauka čule se psovke, jecave i zlobne, kroz suze mržnje.

— Ubojice-e-e... Đavoli... Tatovi besramni-i-i... Dušegupci-i-i... U-u-u...

Grunuo hitac i seljak poput teške, nezgrapne mrtve trupine osjedne na zemlju. A njih se dvojica s veselim grohotom bace na saone, okrenu konjićka natrag, te je iznova zatoptao slabašnim kasom, mašući tankim, izlizanim repom.

Doktor se tiho digne, prijeđe grabu i priđe k seljaku. Digne mu tko zna zašto nogu, tešku, obuvenu u veliku, izgaženu, blatno-sivu pustenu čižmu, ispusti je i ode otuda, odlučno i tvrdo.

U sobi je bio mrak. Agronom je ležao na krevetu i nešto je šaputao, na stolu je još uvijek stajao isti onaj ugasli samovar, prazne boce, prevrnuta čaša.

Doktor upali novu svijeću, izvuče ispod kreveta vojničku torbu, sivkasto-zelenu, dosegne nešto, što je bilo brižno zamotano u papir, odmota, izvadi malu, nikljevu posudicu, držak, kutijicu sa sapunskim praškom, britvu. Pođe u predsoblje, donese malo iskrivljeno zrcalo, zaprljano od muha, sjede za stô, nasapuna vrat, sav zarastao, obrije

JOSO BUŽAN: PORTRET.

dolje komadić, kao da ga raščisti — i odjednom, odignuvši dvjema prstima lijeve ruke kožu u vis, zareže si odlučnom i jakom kretnjom britvom po grlu. Nešto je puknulo, mokro bućnulo. Oči trepnule nekoliko puta, u grlu nešto zaklokotalo, kao da je htio nešto da reče, srdito i glasno, ruke se grčevito stiskale, tražile, nešto lovile. Zatim se glava spustila na stranu, čitavo je tijelo teško sjelo, omaknulo dolje, stolac se nagnuo, zastao nekoliko hipova na dvjema postranim nogama, okliznuvši se prevrnuo i on poput teške vreće ljosnuo na pod.

Prišao agronom, sunuo prst i razjapljenu jamu na vratu, podigao glavu za kose i ispustio je. Ona drvenim treskom udari u pod. On popostane, nasmiješi se, ozbiljno i zamišljeno, kimne odobravajući glavom, potvrdjujući samome sebi:

— Da, da...

U jutro uđu u sobu četvorica. Jedan u časničkoj, svijetlo-sivoj, urednoj kabanici s velikim dugmetima, smeđim, kožnatim zaponcima, mekanoj kapi; drugi malen, odrešit, okretan, u sivoj, krznenoj šubari, u postavljenoj, žutoj po svježem ovčjem runu vonjavoj polušubi. Dvojica u lijepima građanskim kabanicama, jedna s karakuljevim ovratnikom, druga s ovratnikom od crnoga baršuna. Svi s konjaničkim kratkim puškama bez bajunete, pojasima za naboje, čvrsto stegnutima unakrst preko grudiju. Remenje preko ramena; u jednoga se pače njihala mala fućkalica, koštana na kožnatoj uzici, ispala iz toka. U drugoga »saveljevske« ostruge, presitna zveketa, na lakovim cipelama, ispod hlača.

Jedan stariji, u kabanici s karakuljevim ovratnikom priđe bliže stolu:

— Brat generala Kalinina?

— Ja sam.

— Oblačiti, živo.

Profesor ustane, zakopči kabanicu, stane da navlači tople naušnike.

Onaj mali, okretni, u polušubi stajao je po strani i gledao.

— Okreći se življe, nesretno p... buržujsko...

— Zašto vi meni tako?

— Ne razgovaraj, m...

Poskoči, udari ga kundakom u trbuh. Dah zastane, smrkne pred očima, zatim ništa, prošlo.

Išao je i čitavo je vrijeme napregnuto mislio, nastojeći, da se uhvati bilo za što. Zamalo te se i uhvati, a tamo se već primaklo ono glavno. Misli su bìle i učinilo se, da će sad — nä zasjati ono potrebno i onda će se sve svršiti. Posljednjih se to dana često događalo. Nešto da sine, ali prebrzo, ne dospiješ da pojmiš, i blizu je, evo — nä, da dosegneš, a pred očima neke crte, blještave i nametljive, skaču, isprepliću se, miješaju, odvlače pozornost.

Sad — nä još malo...

Što je ono glavno?

Krv navalila u glavu, srce stalo naglo da lupa. Da, dakako... Kako je smio, zašto?...

Profesor naglo zamahnu i udari šakom, suhom i malenom, nespretno i nezgodno po licu onoga maloga u polušubi:

— Nitkove, podlače, gade...

Onaj zastane, prijeđe preko lica, ne domišljajući se, bezumno i gusto zamiže malima očicama, crvenima i zvjerkavima bez trepavica:

— Kako? Kako?

Izvuče revolver i odapne odozdol spram gore, u podbradak. Profesor se zanjiše i padajući sjedne. Padajući se prevali i lupne punim licem kao prhki kup prigorjela mesa na pocrnjelu, izgaženu cestu. Dugački se prsti ruku grčevito i gvozdeno poput groblja zarili u slegnuti snijeg, tijelo se, mršavo i tanko, trgnulo.

Onaj mali u polušubi, postajao je čas, pogledao, pljunuo. Zatim se okrenuo i premećući u trku remen puške s desnoga ramena na lijevo, potrčao da dostigne ostale, što su odmakli naprijed...

PJESME IZ STAROG DOMA

I. JUTRO U STAROM DOMU.

Vršak tornja planu u jutarnjem krijesu.

Probuđeni vjetar već šuška u granju,
Ptice s neba radost opet ljud'ma tresu
Pozdravljajuć triumf i pobjedu danju.

Ispod vrbâ začu bûk se brzih vódâ,
Koje pjesme kliču slavi danjeg góda.

Šuma drijemat presta: vrh jele se miče,
Glas zvjeradi húči, cvijeci poljem mire;
A na domu starom pijeto kukuriče

Djed i baka ruke na blagoslov šire . . .

II. STARCI.

Prošla ljeta mnoga, šute bijeli starci.

Ukočeni stoje, u daljini glede,
Ne svraćaju oči već nikakvoj varci:
Istinu im šapću duge kose sijede.

Iščeznuo život ko oblačak tanak,
Prošla mnoga ljeta kao varav sanak,

Sada stoje tihi, al im pogled lijeta
U daljine modre iz te naše tame.
Zar se jošte čemu nadaju od svijeta?

Čujte! Vjetar šapće: »Pustite ih same!«

III. PUSTO OGNJIŠTE.

Nad ognjištem starim bura puše, úji.

Vatra se svjetluca i pomalo gasi,
Žeravica sja se u pomamnoj struji:
Umirući oganj zadnjim bljeskom krasi.

Vjetar kuću stresa, sad je opet grli,
Pa prestrašen dalje preko baščâ hrli.

Oko kuće bršljan pognuo se tužno,
Opustjele lijehe, a ni ružâ nema;
Samo bura uji žalosno i ružno,

Dok nad mrtvim ognjem stari mačak drijema.

Darorin M. Robotić

LJUBAV

Napisao D. MILANOV.

STANOVAO sam daleko od gradske buke. Za ulicu, gdje je bio moj stan, jedva su znali i službeni organi . . . Tek rijetki šetaoci zabasali bi u nju, prošli pored moje kuće i dospjeli na kraj puta, koji je svršavao jedno 50 koračaja od mene strminom zaraslom šljivama i šumom privatnika.

Neki od tih šetalaca sio bi na klupu, koju sam tamo postavio, i odmarao se uživajući u tišini moje ulice . . .

No nijesam ja sam u toj ulici. Ima još ljudi, koji su nastanili ostale četiri njene vile. Stanari su njihovi većinom ljudi iz boljega društva. No kako su provodili život u vrtovima, pred kućom ili na kraju ulice, tamo gdje je bila klupa, često smo se sastajali, upoznali se i zašli u život, koji je bio posve drugačiji od onoga u gradu pod nama. Jedan smo drugoga dočekivali s onim posebnim intimnim smiješkom ljudi, koji su u životu upućeni jedni na druge . . .

Poseban život . . . Iskren, vedar, prijatan . . .

Onoj društvenoj ukočenosti, onoj lažnoj obrazini, koja izbija kod konvencijonalnih društvenih posjeta, ni traga.

Sve je ovdje naravno, neprisiljeno.

Jedne nedjelje smetali su nas šetaoci više no obično . . . Zastajkivali su, zavirivali u vrtove, pozirali na bijele, jednolične kuće i čudili se ovome za njih posve novome svijetu . . .

I glasno su izricali svoje udivljenje. Mi smo bili već naučni na te njihove izljeve . . . i smiješili smo se . . . Najzadnje od svih šetalaca bile su dvije gospođe.

Ja sam sjedio na klupi i čitao . . .

Oprostite, gospodine, nagovori me starija, kad su došle do mene, nešto bismo vas upitale . . .

Molim, ustanem ja . . .

Saznao sam od njih, da je starija gospođa udova iza nekoga vijećnika, a mlađa njena udata kćerka Ivana. Razgovor se kretao oko ljepote našega stanovanja, daleko od ljudi, od njihova nadmudrivanja i pretvaranja.

Kako se razgovor otegao, ponudim gospođama mjesto do sebe na klupi, što one i prihvate.

— Vi ovdje zbilja možete reći da uživate, progovori majka, smjestivši se udobno na klupi . . .

Pa vidiš iz dosadanjeg pripovijedanja gospodinova, da je ovdje sretan . . .

Sretan?! . . . Ako se uzme, da ovdje provodim dane bez teških pitanja, bez boli i bez svega onoga, što bi me izjedalo . . . onda bi mogli reći, da je to život, koji se naziva sretnim.

A vi valjda i ne osjećate potrebu da zalazite u društvo, među ljude.

Među one u gradu ne. Poznajem tamo ljude, ali ih slabo pohađam. Volim više ovu tišinu. Ovdje se rađaju kojekakove slike i uspomene obasjane suncem . . . a tamo im nema mjesta . . . Ovdje nam se grudi šire od profinjenog mirisa šume, zemlje i suhog sijena, a tamo vas zapljuskuje vonj katrana, masti, pokvarenog ulja . . . i znojnih ljudskih tjelesa . . .

Istina . . . istina . . .

Tu osjećate, da u vas ulazi nešto iz ovoga zakutka mira . . . To vas sapinje, da budete i sami mirni, a život vam postaje pravilan i tih . . .

Čovjek se ovdje dakle preporađa? . . .

Ne, odvikava se od svega onoga teatralnoga, što je u društvu pokupio.

Ja vam zbilja moram priznati, da ste me predobili za taj život u vašem tihom zakutku — rekne mlada gospođa i pruži mi ruku . . .

Meni je drago . . . ako i nijesam imao namjeru, da vas za njega predobijem . . .

Znam . . . znam . . .

A gdje vi stanujete, gospodine? upita starija dama.

U ovoj prvoj vili . . . odgovorim.

Tako, to ste onda zbilja na kraju svijeta . . . našali se mlada gospođa i ustane . . .

Posve na kraju . . .

* * *

Od onog susreta s Ivankom nijesam više miran . . Misli mi se svraćaju na nju . . . Gledam ju uz majku, gledam je onako strojnu, svijetlu . . . Upinjem se, da dozovem sebi u pamet svaku crtu njezina lica. Pred očima mi njezin mekani hod . . . Vidim ono jedva primjetljivo zibanje skladnog joj tijela . . .

Čudno, da o njoj toliko mislim. Pa i u bučnom društvu ne mogu je zaboraviti. Sjedim među ljudima, ne upuštam se u njihove razgovore i pričinja mi se, da je sve bez vrijednosti, jer nije u doticaju s onim, što mene zaokuplja. Sve mi je tuđe.

* * *

Ne znam, kako da objasnim svoje naslućivanje, da onaj susret na klupi nije bio tek slučajan. Ima u životu nešto, što mi ne možemo objasniti.

Mi smo se upoznali . . .

I već za toga prvog poznanstva ja sam joj sebe otkrio. Zašto je baš tako bilo? Nismo li mogli govoriti o čem drugom? Ne, baš je moralo tako biti. Dogodilo se ono, što je diktirano izvan naše duševnosti. Ja sam joj pokazao sebe, a ona mi je zirnula dublje u oči i stisnula ruku snažnije, nego to obično biva među ljudima.

Nas je ona nepoznata sila dovela jedno k drugome.

* * *

Odlazim češće u grad. Tamo hodam po bučnim ulicama izgubljeno i nadam se, da ću se s njom sresti. Ne zavirujem prolaznicima u oči. Držao sam, da je to nepotrebno. Ona će doći i pristupiti sama k meni, a ja ću opet ugledati ono oko, koje mi je kazivalo već onda na klupi, da još nije zašla duboko u život, da je još daleko od njegove sredine . . .

* * *

Moje se slutnje obistinile . . .

Ona dolazi k meni. Nastanit će se u mojim sobama, koje ja nisam potrebovao.

Čudno, da je do toga došlo . . . a još je čudnije, što ona sama nije toga htjela. Neobjašnjivo je to bilo spočetka, no kasnije bilo je tek opravdanje onoga, što je bilo u zvijezdama pisano.

Primila je vijest od muža, da će preko ljetnih mjeseci stanovati u iznajmljenom stanu u tihoj ulici, s onim mirom, koji joj je nametnut izvana i čemu se nije mogla odupirati. Sigurno je doznala od muža, kako se u društvu upoznao sa mnom, i doznao od prijatelja naših, da imam stan prikladan za ljetovanje, kakav je on tražio, i da ga je dobio uz bescijenu.

Svakako zagonetno . . .

* * *

Moji novi stanari pozvali me na čaj. Duboki mir u njenim očima govorio je tako rječito, da je nije iznenadilo sve ovo, što se dogodilo. A njezin muž Dobran oživio je i oduševljavao se za taj stan u tihoj ulici.

Ona nije mnogo govorila. Njezin vedri obraz i nasmijano njeno oko, uvećavalo je naše zbliženje, i mi osjetismo radost zbog zajedničkog boravka.

* * *

Naše zbližavanje dostiglo je stadij prijateljstva. Dobran nije mogao biti bez mene. Morao sam često k njima gore, a i na predvečernje šetnje, koje je on tako volio.

Potpuno je oživio.

Vi ste ga preporodili, znala mi je ona govoriti, a nije opazila, da se i ona promijenila, da joj oko zaiskri, kad se sukobi s mojim, da joj se grudi jače talasaju, pa da to zatomi, ispituje me na dušak o svačemu.

Kad sam znao dulje izbivati iz kuće i kad me je ugledala da se vraćam, vidljivo se veselila i ispitivala me o sitnicama, na koje ja nijesam čestoput znao odgovoriti.

* * *

Danas je bila obijesna. Opazio sam, da se u njenoj nutrinji, tamo u najskrovitijem kutiću probudio osjećaj, koji ju je ugodno uzbudio. Ovladao je njom i ona ga je znala sakriti. Tek kad je opazila moj prodirni pogled, trgla se i naslutila je, da se odala, i bude joj neprilično.

Ja nijesam te večeri išao dugo spavati. Tamo gore u sobi nada mnom razlijegala se njena pjesma. Glas joj je bio tako sretan, pa je i mene usrećivala. Moja je duša s njom pjevala . . .

Kasno u noći čuo sam još veselo njeno čavrljanje, a onda tapkanje njezinih bosih nogu.

Onda se sve gore smirilo . . . Legla je, a mene zaokupi žalost. Bučno odrinem stolac . . . Htio sam, da dozna, da sam još budan, da sam slušao njezinu radost.

Možda će i nju zahvatiti iste brige i čežnje kao i mene.

* * *

Ne znam, što je to sa mnom. Iza one noćne nesanice rodilo se u meni nešto novo. Okupilo se oko mene nešto čisto, nevino . . . Druge misli. Stao sam rasuđivati. Ne znam, odakle to najedamput . . . Dosada nijesam puno mislio na Dobrana, a sada . . . Sjedim po čitave sate i razmišljam o njegovoj ludoj privrženosti prema meni.

Da li i to tako mora biti? Je li on most, da po njemu dođe do ognja, koji se već počeo razgarati u srcu Ivankinu.

A ja? kako ću se ponijeti uz nju?

Ono čisto i nevino opet me zahvati. Pomislim na njihov brak.

Zar imam smjelosti, da ga razorim, otrujem?

I ono nešto čisto nadvlada.

Čuvat ću se i ne ću ga razarati . . .

* * *

Oni gore misle, da sam čudak. Odvrnuo sam se naglo od njih. Opažam to po njihovim pogledima. Dobro, neka misle. Ja se odričem prijatnog života, da nju spasim . . . ili bolje njega da spasim. Uvući ću se u svoj skriveni život.

Samo kad bi ona mogla doznati značenje svega toga . . .

JOSO BUŽAN: POHLEPNA.

A možda ona ni ne bi to nazivala nečim velikim . . .

* * *

Sjedim u sumraku i predao sam se ispraznom sanjarenju. Ona je preda mnom, a nad njom se razlilo nješto, od česa mi se grudi stežu. Htio sam kriknuti:

Moja je volja da budem tako sićušan . . . a onda mi se pričini, da ne ću moći dulje izdržati u ovoj uzdržljivosti.

* * *

Jedne sam se večeri našao na klupi. Oko mene se razbuja život . . . U toj tihoj noći osjećam, da me okružuje svijet, iz kojega nijesam proniknuo . . . Tiho se šulja, a ja ga naslućujem svojim bićem, ali ne razabirem ga ni jednim ćutilom . . . odigrava se u zračnoj visini, u sjeni trave . . . u šuštanju lišća.

U njemu razabirem sve ono veliko, neshvatljivo, što je nada mnom. I njezinu pojavu razabirem tamo svijetlu i govorim u taj čarobni svijet, dižući ruke za njom, neizmjerno meko:

Ne ostavljaj me, ne ostavljaj . . .

A ona se okrene i nasmiješi mi se i stane se spuštati k meni . . .

Vi ste zaspali, prijatelju, trgne me iz moje zanesenosti glas Dobranov.

Skoro, propentam.

Da, da, ovako sâm . . . nije ni čudo. Ja vas već dugo motrim s prozora i pobojao sam se, da vam ovaj noćni zrak ne naškodi i pošao po vas. Morate ispiti jedan čaj . . . Ivanka ga već kuha.

Digao sam se i pošao sam s njim.

* * *

Bilo je oko jedan sat iza ponoći, kad sam ostavio Dobrana i Ivanku. U sobi sam i ne da mi se spavati. Okupio me neki strah. Pridem prozoru, nalaktim se objeručke na njega, zagledam se u noć. Pred očima mi se obnavljaju prizori, koji su se tamo gore redali. Nije bilo zabavno, pa ipak je došlo do njeme izjave između mene i Ivanke . . . To me ozlojeđuje, otuda ovaj mukli strah.

Što će biti kasnije?

Ali da se vratim na sam tečaj, kako je došlo do one kobne, nijeme izjave.

Iza čaja govorili smo o koječem. Taj je razgovor bio prekidan, težak. Ja sam se silio da govorim, a opet me nešto zadržavalo, da ne ustanem. To su opazili oboje.

Dobran me je gledao . . . svojim vlažnim očima onako po prilici kao izbijeno psetance.

Oh taj pogled, proklet, sudbonosan. On me je prisilio na izjavu, da ih ne ću izbjegavati. Dok sam im zadavao tu riječ, činio mi se glas nekako tuđ, kao da to nijesam ja govorio.

A oni su bili zadovoljni. On zapljeska rukama, a ona me zahvalno pogleda . . .

Ja se htjedoh oprostiti.

A, ne ćemo se tek tako rastati, progovori on, još ćemo ispiti jednu bocu onoga mog staroga.

Nemamo ga gore, rekne ona.

Ne smeta, idem u pivnicu, rekne i stane napaljivati svijeću.

Pa moramo valjda proslaviti pomirbu.

Njoj je bila neugodna ta muževljeva izjava.

Pomirba, promrmljam ja, kad je on bio otišao.

Da, čudno, kao da smo se zavadili, rekne smiješeći se i pogleda me odano.

Ja sam taj izazov htio svom dušom prihvatiti. Privlačio me je magičnom silom, i ja sam kao mjesečnjak htio k njoj poteći. Došlo mi je, da je pograbim i odnesem daleko, daleko, gdje bih nesmetano mogao ispijati njene oči.

Ona kao da je pročitala, što se u mojoj duši događa, ponikne na čas očima, a onda me ponovo pogleda čvrsto, izazovno.

Nijesam se mogao svladati. Nijemo pristupim k njoj i uhvatim je za ruke. Ona drhtne, ali ih nije ustegla. Uto začujem Dobranove korake. Ona se usplahiri, a ja poput zatečena djeteta pohrlim na svoje mjesto.

Sve mi to dolazilo pred oči i prekoravam se, što sam pošao onamo, da ubijam ono psetance.

Ta mi se misao usjekla u mozak i ne mogu da je se riješim. Počinje me prožimati odvratnost zbog onoga, što sam počinio. Mukla bol sapinje mi grlo, a noge poda mnom klecaju. Pritisnem čelo na staklo i stanem zuriti u tminu. Iz te guste tmine stalo se pomaljati nešto nejasno tamo daleko u pozadini. Pričinjalo mi se, da je to kontura . . . Ne, više neodređenih, rasipanih kontura. Ali pomalo se stale one zbijati. Oblik im postajao jasniji i jasniji, a napokon ugledam još dosta nejasno figuru čovjeka. Nesvjesna slutnja s nečega kobnoga projuri mi tijelom. Trnci me podiđu, ali ja uporno motrim čovjeka, koji poprima sve određeniji oblik i sve mi se više primiče. Konačno stane pred staklo. Prepoznajem ga. Ta to je Dobran! Da, Dobran, ali kakav? Neuređen, mrk, neubrojiv. Upro je suludi pogled u mene i uz histeričan smijeh upirući prstom na mene vikne: Dobrotvor moj!

Oblije me ledeni znoj. Nesvijesno pređem rukom preko ugrijana čela, a dodir hladne ruke osvijesti me.

Dakle to ne bijaše java, pomislim i odstupim od prozora. U glavi mi šumjelo, a u tom šumu razabirao sam ono: Dobrotvor moj.

Kad sam onako obučen legao u krevet i zabušio glavu u uzglavlje, pričinilo mi se, da u šuštanju uzglavlja čujem one kobne riječi: Dobrotvor moj.

Nijesam se smio ganuti, a dvije debele hladne kaplje znoja srune mi se niz čelo.

* * *

Drugo jutro nijesam ustao. Bolest je uznapredovala i prikovala me uz postelju.

Ona se našla kraj mene u ulozi bolničarke . . .

* * *

Danje svijetlo izumire, a kroz prozore ulazi profinjen miris sijena. Uzbibao ga suton. Izvija se ispod otkosa pod uticajem izmjene svijetla sa sumrakom. Nema sumnje, dolazak noći budi život, koji se očituje tamo u dubini duše, kamo ne dopire svijetlo. Duša je naša instrumenat, koji resonira i na podražaj noći. Iz nje se izvijaju topli zvuci i miješaju se s pjesmom oživljenih stvari . . .

Noć rađa život bez određenih obrisa, tajnovit i nama nepoznat. Zato i klecamo pred veličanstvom noći.

Ona i ja sjedimo u sobi. Ne pripaljujemo svijetlo . . . volimo pomrčinu . . . Ona obogaćuje naše duše osjećajima, koji bujaju i izvijaju se kao i onaj miris sijena ispod otkosa. Ti nas osjećaji zbližuju. U takovim časovima rado se vraćamo mislima u dane, koji blagosloviše našu ljubav . . .

* * *

Već je prošlo pet mjeseci iza moga ozdravljenja, a onda se i ona preporodila. Danas je i odviše sretna. U toj sreći stiska mi ruku, a toplina njezina prelazi u moju krv.

— Ljudi vele, šapne ona, da valja gušiti svoje nagone i želje, a ja im dovikujem: samo u ostvarenju njihovu osjeća se pročišćavanje i dolazi mir. U ovome se životu ne smijemo opirati moćima, koje su u nama usađene po prirodi. Prema njima moramo biti podatni. Ta kakova svježina struji iz biljke, koja je radosno dopustila kiši, da se na nju spusti.

Ja sam je razumio. Nježno je privinem k sebi i poljubim je. U duši sam je gledao, tako je onda bila puna uzavrele i obuzdavane žudnje. Gledao sam s nekim svetim poštivanjem onu strastvenu volju za stvaranjem novoga života oko sebe . . .

Njezine mi ruke obuhvaćaju glavu, a usnice dotiču se mojih usana . . .

Jesi li i onda, kad sam bio u nesvijesti, bila tako slobodna . . . našalim se ja . . .

Ona me ušutka novim cjelovom.

Daj pričaj mi, kako je bilo...

Već sam ti pričala...

Al' još... još... Uživam u onom... jer znam, da ti se onda užegao život, da si poletjela prema svijetlu...

Jesam, dragi... šapne ona... i privije se jače uz mene... Znala sam, da je u tebi snaga, koja će to svijetlo napaliti, i htjela sam, da to svijetlo usplamti...

Vidiš, kako mi je nebo ulilo u dušu te misli... onda, kad si ležao nepomičan...

I njegovala sam te... A i on je to htio, moj muž...

Čudno...

Dođoše dani krize, dani brige, straha i željkovanja...

Kad je liječnik zabrinuto kimnuo glavom i zbunjeno me pogledao... znala sam, što misli...

Svršeno je!... čitala sam u njegovim očima...

Pa ipak te je moja čežnja oživjela... Ona je bila jača od smrti...

Možeš li razumjeti, kako je morala biti jaka... Buktila je strahovito kao vatra... i prodirala je iz mojih očiju u tvoje... Moju sam krv pretakala u tvoju.

I ti si se vratio s puta vječnosti... Morao si izvršiti svoju misiju...

To sam htjela i moja je volja pobijedila. Onda sam bila smirena...

Pa ipak sam ti bila silno zahvalna, jer ono, što si ti meni dao, veće je od onoga moga...

No zato te i ljubim bezgranično... Često mi je bilo, kao da će mi se prsa raspršnuti... i htjela sam ti dati više, nego što sam mogla... Moja je zahvala velika...

Ja je cjelunem sretnim cjelovom poklonika i u duši se poklonim pred neoskvrnjenim svetim hramom, u kojemu je stolovala — Ljubav.

KLADICE

DRAMSKA PRIPOVIJEST U TRI ČINA IZ ŽIVOTA NAŠIH ISELJENIKA.

Po istinskome događaju napisao ŠILAR.

DRUGI ČIN.

I. Prizor.

Ivan i Marko.

Ivan. *(dolazi s Markom s desna).* Sinoć, kad si zvao Jagu, da dođe šiti tvojoj sestri, isporuči li i moju poruku?

Marko. *(20 god.)* Kako ne! Obećala je doći sestri... Sad na mora ovuda proći... Zar nijesi bio sinoć s njom?

Ivan. Nije htjela ni iz kuće.

Marko. Baš je to jagunica. Otkad već nemaš posla s Anom... Kod mene i noćivaš — mogla bi se već odljutiti.

Ivan. Eh, tvrda je ona glavica. Ta ne prašta šale.

Marko. A ipak mora da te još voli. Odnemarila te doduše, ali ne htjede da se upusti s onim Josom Vukovićem. A bio ti je taj gotovo spao s nogu obigravajući oko nje ovo godinu dana, no nije mu se dala ni vidjeti, a kamo li da htjede s njime govoriti. Takova je to divljaka. Ne može nju predobiti svaka šuša.

Ivan. *(milo mu čuti.)* Znam ja nju dobro! Gdje bi napokon Joso sa mnom... onakov trunto... Nego red mi se ženiti i najvolio bih nju. Što misliš, bi li htjela sad ipak poći za me?

Marko. Zar u zadrugu?

Ivan. Dašto! Moram se ženiti u zadrugu, da izvučem kod diobe dva dijela.

Marko. Ako bi se odmah odijelio, možda bi i pristala. U zadruzi ne bi htjela ostati.

Ivan. Ni ja ne — ostanka mi nije više pod ovim krovom.

Marko. Onda govori s Jagom. *(Zagleda desno.)* Sad ti je prilika... čini mi se kao da ide amo.

Ivan. *(gleda i on desno)* Eno je... već dolazi... govorit ću s njom ozbiljno, i neka se odluči il' mojemu ili Josinome carstvu.

Marko. A ja ću načas u mlin k Luketiću... sastat ćemo se opet ovdje, da čujem, što izradi s njome.

Ivan. Dobro, dođi opet ovamo.

Marko. *(zamakne lijevo.)*

II. Prizor.

Ivan i Jaga.

Jaga. *(19 god. stara dolazi s desna.)*

Ivan. Dobar dan, Jago!

Jaga. Bog dao! *(Hoće da prođe.)*

Ivan. *(zaustavlja je.)* Pričekaj malo, Jago, rado bih se s tobom porazgovorio.

Jaga. *(lakim nećkanjem.)* Žurim Markovoj sestri.

Ivan. Dospjet ćeš još na šivanje... Do udaje ima još vremena.

J a g a. Dobro, ali požuri.

I v a n. Nekad nisi tako žurila od mene.

J a g a. Tvoja krivnja, a ne moja.

I v a n. Zar ti još ne praštaš ono malo, što ti skrivih?

J a g a. *(malo porugljivo.)* Baš je to malo! Jednoj obećavati uzeti je, a s drugom posla imati.

I v a n. To je bilo i prošlo. Valjda znaš, da već poodavno noćim kod Marka.

J a g a. *(posebnim naglasom.)* Znam... imaš i zašto da bježiš od kuće. Ali tim nisi preda mnom ništa bolji.

I v a n. Nije bilo veliko moje krivnje u cijeloj toj stvari... vjeruj mi zaludila me Ane na dan moga dolaska, da si otišla u Modruše, ma da si znala, da dolazim. A zatajila mi, da ti sestra bijaše u porođaju. Ja nagao, spleo se s njom... Ali sad i raspleo.

J a g a. *(malo iznenađena.)* Zar je zaista zatajila ti i moju poruku, i pozdrave onaj dan, kad dođe?

I v a n. Ni riječi mi ne reče, zato i bijah bijesan, jer sam te namjeravao ženiti, a to i danas još mislim i bilo mi je i onda i u srcu i u misli, kad sam i s Anom imao posla. I sinoć sam ti po Marku poručio, da izađeš pod večer na razgovor, a nisi htjela. Sad bar bi se mogla izmiriti sa mnom i poći za me.

J a g a. Zar misliš, da bi ikoja djevojka htjela biti s Anom pod jednim krovom?

I v a n. Ako nije drugo nego to, lako je tome pomoći, mogu se odijeliti od djeda. Nit' će on plakati za mnom, nit' ja za njim.

J a g a. Treba da to činiš već i sebe radi. Što bi bilo da se stric Grga vrati i zateče te u kući?

I v a n. Nisam strašljiv al' dobro je i skloniti se od zla. Svakako se moram odmah oženiti, da izvučem bar dva dijela iz zadruge. *(Usrdnije.)* Lijepo ti zaboravi, što je bilo i skani se poći za me u zadrugu, a odmah poslije vjenčanja izašli bi i živjeli za se. Vjeruj mi, ne će ti biti ružno kod mene. Znaš, da sam te uvijek volio a i sad si mi srcu draga, volim te isto kao i prvo. Zar ti možeš zaboraviti, kako smo lijepo usporedo rasli i odrasli, nitko tebi nije smio žalne reći. Lješnjake sam ti brao, iz svačije bašće, voća donosio, srce mi uvijek ginulo za tobom. A i preko, u paklenskim onim rudnicima, samo tebe kad bi spomenuo, teret bi mi perjem postajao.

J a g a. *(dirnuta, al' još neodlučna.)* Slatke riječi, da je srce takvo! Teško mi je povjerovati, a još teže odlučiti se. Velika je sramota na vašoj kući... Ti još i ne znaš kakova.

I v a n. Znao, ne znao — što se tebe tiče sramota ove kuće, mi ćemo živjeti u drugoj, u našoj vlastitoj kući. Odluči se, nema nevjere u srcu mome, lijepo ćemo se slagati, godit ću ti u svemu. *(Vadi iz prsluka kožnatu novčarku.)* Vidiš, ovdje imam 50 dolara, nisam ih htio mijenjati, samo da ih ne potrošim. Ako pođeš za me, svih pedeset darovat ću tebi, da si kupiš, što ti je od potrebe.

J a g a. *(otklanja rukom novce.)* Spravi ih samo. Meni treba nešto drugo. Ako ozbiljno misliš, možda ću i poći za te, ali samo onda, ako ti nije više do Ane.

I v a n. *(odmakne prezirno rukom.)* Stalo mi do nje koliko i do moga starog poderanog opanka.

J a g a. Ti znaš, da je Ane ostala trudna iza tebe?

I v a n. Ha... Sumnjali smo svi, ma da je ona tajila.

J a g a. Cijelo selo to zna... Zato si ti i izašao iz kuće, da ne dođe do odgovornosti, ako ona možda... što učini djetetu.

I v a n. Dobro se i pričuvati... koja ženska taji, da je noseća, ta ne misli dobro.

J a g a. Ana je rodila ovih dana.

I v a n. Kako znaš?

J a g a. Čut ćeš poslije. Mika je već par dana u Gvozdu, a ona... zadavila je svoje rođeno dijete.

I v a n. Zadavila? Tko ti reče? Kako, da selo to još nezna? Tek smo računali, da će nekako ovih dana roditi.

J a g a. Ne bih je ni ja odala, ali dogodilo se nešto, da se više ne može kriti ni pred selom, ni pred oblastima.

I v a n. *(napeto.)* A što?

J a g a. Sve ćeš saznati poslije od mene. *(Vadi pismo iz njedara.)* Ovo nosi smjesta oružnicima, ne boj se, iskrivila sam rukopis.

I v a n. *(trgne se.)* Zar baš ja?

J a g a. *(tvrdo.)* Ti baš! Ili možda želiš, da Joso odnese.

I v a n. *(ružnim smijehom.)* Ah, što ne bi, napokon? Što je meni do nje? Muški ti je kao pijetao, otrese perje, a ne brine se dalje za kokoš. Daj amo!

J a g a. *(daje mu pismo.)* Evo!

I v a n. Ali kako ću ga predati oružnicima... pograbit će i mene, da saznadu, otkuda mi?

J a g a. S Jovicom pisarom udesi... drugovi ste... on će te uputiti. Samo list mora odmah oružnicima u ruke.

I v a n. Znam, kako ću. Jovica će reći, da mu to dobaci neko kroz prozor na sto.

J a g a. Dobro je tako... ne će se znati ni za me, ni za te. Samo žuri i odmah se vrati... trebat ćeš mi još... Na šivanje ću tek sutra.

I v a n. Časkom ću ja to... evo me brzo natrag. Bog s tobom!

J a g a. Bog! A ja ću dotle obračunati s Anom.

I v a n. Ne marim! *(Odlazi desno.)*

JOSO BUŽAN: ZAR JA?

III. Prizor.

Jaga, poslije Ane.

Jaga. *(gleda jedan čas za Ivanom, zatim prilazi Mikinoj kući i kuca na prozor.)* O, Ane!

Ane. *(iz kuće.)* Evo me! Što je?

Jaga. Što je s tobom? Da nisi možda bolesna? Nema te već par dana među svijet.

Ane. *(iz kuće.)* Ništa mi nije... nisam imala posla na dvoru.

Jaga. Izađi malo... imam ti nešto isporučiti. Ne krij se tako, *(prikrivenom zlobom)* još bi rđav svijet mogao došaptavati, da si se, Bože mi prosti grijeh — možda pobabila.

Ane. *(nešto tjeskobnije.)* Evo, evo, sad ću izaći.

Jaga. Dođi samo, čut ćeš svega i svašta.

Ane. *(izlazi iz kuće.)* Evo me... kakovu to poruku imaš za me?

Jaga. O, kako si nešto čudno blijeda... a i omršavila... još pred par dana bila si lijepo punačka.

Ane. *(dolazi joj slabo, sjeda na kladu.)* Ne okolišaj, Jago! Govori, ako imaš što da mi kažeš.

Jaga. I te koliko toga... Ta ja već četiri noći ne spavam, sve tražim priliku, da te sastanem, a ti se sve kriješ od mene.

Ane. *(vidno uplašena.)* Već četiri noći?!

Jaga. Da, da, četiri noći. Pred tri dana već prvu... vidjeh svijeću u tebe... dođoh pod prozor... možda ženi treba pomoći, rekoh...

Ane. *(sve uplašenija.)* Kakove pomoći?

Jaga. Ali naposljetku, mišljah, nezvana pomoć možda ti ne bi bila ni po volji, za to ostadoh cijelu noć pod prozorom.

Ane. *(zastrašena.)* Pod prozorom?

Jaga. *(naslađuje se Aninom mukom.)* Da, pod prozorom... Staklo doduše zastrto, ne vidim u sobu, ali dobro čujem. Tebi kao da nešto nije bilo dobro.. čulo se neko stenjanje i uzdisanje.

Ane. *(kuša se sabrati.)* Valjda sam što rđavo sanjala.

J a g a. Možda!? Tek odjedared umiješa se i neki drugi glasić, tanak, sitan... *(zlobno)* da ti je muž kod kuće, sve bih rekla, da je zaplakalo novorođeno dijete.

A n e. *(skoro shrvana, ali se još ne da.)* Kakav dječji glas? Djeca su mi kod matere.

J a g a. *(neumoljivom sigurnošću.)* Jest, baš dječji glas... dobro sam čula. *(Stupa bliže Ani.)* Ti si Ane, one noći rodila sina.

A n e. *(ustukne uplašena.) Sina?!* Zar si vještica?

J a g a. *(zlobno.)* Zar ne, čudno ti, da znam, da je baš sin? Ali razumjet ćeš poslije sve. Priznaj, Ane, da si rodila sina one noći.

A n e. *(slomljena.)* Kakova sina... ne muči me Jago!

J a g a. S Ivanom si ga zanijela, sav svijet to zna.

A n e. *(svija se od muke.)* O, Bože, što sve svijet ne izmišlja?

J a g a. *(ne obazire se na Anine riječi.)* A ja sam i drugu noć stražila, pa i treću. Baš htjedoh saznati, kud ćeš s djetetom? Al' ništa ne dočuh... sve osta mirno i tiho... nikakov dječji glas više.

A n e. *(malo sabranije.)* Pričulo ti se prvu noć.

J a g a. *(sigurno.)* Nije... Mislim, odstranila je dijete... možda spalila, ili što takovo.

A n e. *(sili se.)* Idi... otkuda ti takove strahote u pameti?

J a g a. *(hladnom zlobom.)* Al' ojutros četvrte noći u ranu zoru baš kad htjedoh kući... vaš Soko vuče nešto iz tvoje kuhinje i zamače u naš šljivik. Kamenom ga poplaših... prigledam, što je *(naslađuje se Aninom mukom.)* Što misliš, Ane, što bijaše to?

A n e. *(sasvim skršena.)* Otkud da znam?

J a g a. *(sikti joj u uho.)* To je bio tvoj i Ivanov sin, koga si zadavila i zakopala, a pas iznjušio i izgrebao, da ga proždere. *(Malo kao s lažnom pobožnošću.)* Sreća, te se ja desih... sad će bar počivati u posvećenome groblju.

A n e. *(hvata je za suknju.)* Zar ne, ti me ne ćeš odati?

J a g a. *(hladnom zlobom.)* Aa... dakle priznaješ...? Da si dijete bestraga odstranila, ja te ne bi odala... u nas ne odaje jedno drugo. Ali mrtvo tijelo leži u našem šljiviku, sakriti se više ne može. Bog je drukčije odredio i dao te u moje ruke. Sad već leti selom glas: Ane rodila i dijete zadavila.

A n e. *(u očajnme strahu.)* Još će i oružnici doći po me...

J a g a. *(slatko se smije.)* Ha, ha, ha! Oružnici? Sad će tu biti.

A n e *(usplahireno.)* Oni će me vezati...

J a g a. *(naslađuje se njenom mukom.)* Dakako, A da znaš još, tko otiđe po oružnike... baš Ivan glavom.

A n e. *(krikom.) Ivan!?* Ne, ne, nije moguće!

J a g a. Jest, jest... ja ga poslah.

A n e. Ti!... *(Ponikne glavom)* Ah...

J a g a. Spustaš sad glavu je li? A i znaš, zašto ga baš ja šaljem. Jer pred godinu dana ti mu ne isporuči moju poruku, nego mu se sama nametnu... ti udana žena, mati dvoje djece! I vidiš, sad dođe dan, da ti sve platim. Još malo... oružnici vezat će te, provesti selom, moraš i kraj moje kuće. Ja ću stajati na cesti, a pored mene Ivan. Pitat ću ga: Je l' ti žao, o Ivane, te bogice Ane, tvoje nekad mile ljube. A ti dobro napni uho, da čuješ, što će reći tvoja nekadanja dika: »Marim za nju koliko i za moj stari poderani opanak«. Eto, vidiš, to će biti moja osveta za ovu godinu jeda, sve ću ti u jednome danu vratiti.

A n e. *(klonula je posve.)* Oh, Bože, ni od kuda spasa.

J a g a. *(tvrdo.)* Ne, ni od kuda! Ništa te više ne spasi od sramote. Al' da, ima ipak nešto... *(Posprdno.)* Eno... povrh tvoje kuće je bezdani ponor u njemu možeš naći skloništa... i za sve vijeke. Zbogom, sad... dok te opet vidim, al' vezanu i pod sigurnom pratnjom... *(polazeći okrene se još jednom)* il' u ponoru, Ane! *(Odlazi desno).*

IV. Prizor.

Ane sama, poslije Mika.

A n e. *(ostala je sjedeći na kladi sva skršena i slomljena, u najvećem očaju lomi se i kida, kao da se bori s nekom teškom odlukom, zatim polako ustaje i šapće kao da govori nekomu.)* U ponor! *(Naglo se krene i otetura lijevo.)*

M i k a. *(dolazi s lijeva, opazi Anu, pritrči i zgrabi je za ruku.)* Kud glavinjaš?

A n e. *(otima se nemoćno.)* Pustite me, svekre!

M i k a. Kud da te pustim? *(Dovede je do klade.)* Tu sjedi!

A n e. *(već bezvoljna sjeda.)*

M i k a. Nešto si blijeda i izmučena.... Što je bilo s tobom ove dane, otkako sam u šumi?

A n e. Jao, ne pitajte!

M i k a. *(naglo mu svane.)* Moje slutnje... tanka si u pasu. *(Sigurno.)* Ti si rodila ove dane?

A n e. *(potvrđuje nijemo.)*

M i k a. A dijete?

A n e. *(diže ruke očajnim glasom.)* Ubijte me, svekre, al' me više ne mučite.

M i k a. Ubila si se, eto, sama, nesretnice!... *(Zapovijedno.)* Govori, pa bilo i najgore.

A n e.*(mučno protiskuje riječi.)* U noći je bilo,

svijest sam izgubila. Kad dođoh k sebi i pameti, već i dijete bijaše mrtvo.

Mika. Ivanovo dijete?

Ane. *(tihim, jedva čujnim, glasom.)* Da!

Mika. A on grješnik?

Ane. Već davno se razidosmo, ni ne noći kod kuće.

Mika. Svršavaj . . . Kamo dječje tijelo?

Ane. *(mukom protiskuje riječi.)* Zakopah ga u kuhinji, noćas Sokô iznjušio, izgrebao i odvukao tijelo, a Jaga vidjela i otela . . . *(Naglo se sjeti prijetnja Jaginih).* Jao, ona je javila oružnicima... sad će doći, da me vežu. *(Hoće da pobjegne na lijevo).*

Mika *(zadrži je rukom).* Kamo srljaš? Kud možeš pobjeći?

Ane. U ponor, tamo mi ne mogu ništa više.

Mika *(strogo.)* A tvoje dvoje djece?

Ane *(naglo klone na panj).* Jao mene grješne!

Mika *(mekanim glasom).* Eto, vidiš, s drugim grijehom ne opra prvi, samo bi upropastila svoju djecu.

Ane *(očito je te riječi umiruju).* Ali što ću jadna?

Mika *(uspravi se, čvrstim glasom).* Okajati, Ane! *(Blaže).* Zar te je toliko strah zatvora? Ta i tamo je možda više nesretnika, nego zlih ljudi. Kakovo ćeš, napokon, veliko dobro ovdje ostaviti? Zar nam nije i ovdje u našoj bijedi slično kao da smo u tamnici? I tako je čitav ovaj svijet za nas sirotinju gotova tamnica i neprekidna kazna, da ispaštavamo ne znam čije grijehe? Kani se ti ponora, nego oduži svoje, a poslije počni novi, bolji i mirniji život.

Ane *(malo sabranije).* Smireno bih primila i najtežu kaznu, ali ne mogu podnijeti sramotu, da prođem vezana selom, *(tiše)* moram i pored Jagine kuće.

Mika *(s razumijevanjem).* Razumijem te! No ja ću te oteti toj sramoti. *(Hrlo).* Skoči u kuću, zagrni moju haljinu, spusti se strminom kroz Dragu na Bukovnik, a odanle ima putanja do mjesta. Ne će te nitko vidjeti. U sudu javi se onome sucu Joci, s kojim idem kadgod u lov, reci mu, da si moja snaha i da te ja šaljem, da se sama staviš sudu.

Ane *(već pokorna i sabrana).* Hoću . . .

Mika. Možeš li sama . . . imaš li toliko snage?

Ane. Imam.

Mika. Onda ne časi . . . pođi . . . a ja ću odavde paziti . . . djeca su moja briga.

Ane. Idem. *(Polazi do vrata, no naglo se vrati, poljubi Miku u ruku, zatim sva suzna odbrza u kuću).*

V. Prizor.

Mika i župnik.

Mika *(sjeda na kladu i gleda žalosno za Anom).*

Župnik *(60 godina dolazi s desne strane).* Hvaljen Isus, Mika!

Mika *(ustaje).* Uvijek hvaljen, gospodine župniče! Što vas donese amo gore.

Župnik. Pođoh u Zagorje, a putom kroz vaše selo čujem neke čudne glase.

Mika. Nažalost istinite.

Župnik. S Ivanom dakle?

Mika. Da!

Župnik. Tešku sramotu nanesoše oboje vašoj kući.

Mika. Doista tešku . . . Koga da krivim? Unuk mi jedno, a snaha drugo. Jedno bijesno mlado, a drugo luda ženska glava. To nam je blagoslov zadružnog života. Ja vječno u šumi, njih dvoje sami pod jednim krovom, u istoj sobi i tako su se lako našli.

Župnik. Prisebni i trezveni nisu mogli to učiniti. Ivan se sasvim iskvario u Americi i zaboravio kršćansku nauku.

Mika. Grdna je nevolja, zaista, ta Amerika za nas. I onome, koji se tamo prijeko pošteno muči i kinji, ženskadija ovdje udara u raskalašenost, kao da je jedva dočekala, da nestane muževe stege. Novac, što im muževi šalju, da djecu prehranjuju, nemilice troše, da napajaju svoje jarane, i mnogi, kad se vrati, ne nađe kod kuće ništa više od svoje krvave muke, i s pravom može da se pita: gdje sam bio, nigdje, što sam radio, ništa. Ali moramo tamo! Nužda nas goni od kuće, da sebe i svoje lakše prehranjujemo.

Župnik. Znam to! Ali oni, koji ostaju, treba, da kod kuće provađaju kršćanski život, a ne da se zaboravljaju kao vaš Ivan i Ane, i da žive kao dvije živine u zajedničkome bludu.

Mika. Pravo kažete, živine su to bile, a ne krštena čeljad. Ta i ja sam bio mlad, vruće krvi, uvijek spreman na svaku vragoliju — noć na noć gubio u šićariji, nisam bio svetac prije ženidbe, ali dirnuti kućno čeljade i još k tome ženu svoga najbližega rođaka, ta to mi ne bi moglo ni u snu u pamet doći. Otkud danas ta pokvarenost? Kakova je to nevolja pala na nesretnu tu našu hrvatsku zemlju?

Župnik. Otuđio se svijet od crkve i ne provodi kršćanski život . . . Zar nijeste mogli spriječiti bar umorstvo djeteta?

Mika *(odmahne rukom).* Nije me bilo ni kod

kuće, kad je rađala. Napokon, što možemo mi ženama?

Župnik *(savjetujući)*. Ali sad treba da odijelite Ivana iz zadruge. Ako se Grga vrati i po nesreći zateče Ivana u kući, eto opet gotova zla.

Mika. Izdijelit ću ga odmah, makar ga prije i oženio u zadrugu. Ni meni nije više mio, mrzak mi je pred očima.

Župnik. Učinite onda tako, i neka Ivan bar u braku okrene živjeti životom pravoga kršćanina. Zbogom sad, Mika!

Mika. Bog s vama, gospodine župniče! *(Ispraća župnika do lijeva)*.

VI. Prizor.

Mika i prvi seljak.

Mika *(nakon što župnik zamakne lijevo, vraća se, sjeda opet na kladu i zamišljeno gleda u zemlju)*.

Prvi seljak *(dolazi s desna.)* Dobar dan, Mika!

Mika. *(diže glavu)*. Bog dao, susjede!

Prvi seljak. Ovo, kanda, prođe naš župnik?

Mika. Da!

Prvi seljak. Valjda i on . . . Ne znam kako bi ti rekao . . .

Mika *(mirno)*. Govori samo . . . ne zgrizaj!

Prvi seljak. Pa govori se svašta o Ani.

Mika. Istinu govore.

Prvi seljak. Žao mi je tebe, uistinu, bit će ti teško bez nje.

Mika. Hvala Bogu i na tome daru, tvrd sam, izdržat ću.

Prvi seljak. A što veli naš župnik?

Mika. Eh, što? Tjera svoje. Da treba da živimo kao pravi kršćani. *(Klima nujno glavom)*. Evo, toga mog Ivana krstio je baš on glavom, pa što je iskrstio od njega? Živio je nesretnik u bludu sa ženom svoga rođenoga strica. *(Odlučno)*. Ne čini već sam krst čovjeka kršćaninom.

Prvi seljak. Nego da ne čini. Krstimo se, klečimo i molimo po crkvama, eto, već hiljade godina — a što dalje sve gori bivamo.

Mika. Istina je to.

Prvi seljak. A i gdje su ti pravi kršćani? Ima li ih igdje na svijetu?

Mika. Eh, gdje su? *(Pokazuje desno i lijevo od svoje kuće)*. Evo, s desna mi kršćanin, s lijeva mi kršćanin, al' da nije u noći mojih pasa, teško po me i po moje malo sirotinje.

Prvi seljak. Pravo govoriš. Hoće li nas ikad itko učiniti dobrim kršćanima?

Mika *(odmahne omalovaženjem s rukom pravcem za župnikom)*. Ovi, zaista, nit su nas dosad, nit će ikad odsad.

Prvi seljak. Teško da će . . . Al' evo Ivana iz dola — idem, da ne smetam. Zbogom, Mika!

Mika. Bog, susjede!

Prvi seljak. *(odlazi lijevo)*.

VII. Prizor.

Mika i Ivan.

Ivan *(dolazi s desna)*.

Mika. Ivane!

Ivan. Čujem!

Mika. Dođi amo, da se porazgovorimo.

Ivan. Evo me!

Mika *(kratko)*. Nakon ovoga svega valja da izađeš iz zadruge.

Ivan.*(uznemiren, oporo)*. Vi bi rado mene izdijeliti prije ženidbe samo, da manje iznesem iz kuće. *(Odlučno)*. Toga nema, ne dijelim se, dok me ne oženite, puklo kud puklo!

Mika *(mirno)*. Ženi se u zadrugu, računat ću ti odmah i ženin dio.

Ivan *(spremno)*. Onda pristajem. Mira između mene i Grge svejedno ne bi moglo biti.

Mika. Nego da ne bi! Moramo paziti, da se ne izleže i drugo, još gore zlo. I ovako si dosta sramote nanio na moj krov.

Ivan *(oporom zlobom)*. Eh, dašto, sad sam ja svemu kriv. Još će na posljetku biti Ane bijela golubica, a ja crni gavran.

Mika *(suspreže neraspoloženje)*. Tko je više kriv sad mi je već svejedno. Samo Ane će svoj grijeh ispaštati, a tebi se ne će ništa dogoditi.

Ivan *(nestrpljivo)*. A što da mi se i dogodi? Nisam počinio ništa zlo.

Mika *(nješto začuđeno)*. Ništa zlo? *(Odmahne nezadovoljno rukom)*. Manimo se, počesmo mljeti ko prazan mlin, klepetanju nikad kraja. Govorimo radije o diobi.

Ivan. To jedva i čekam.

Mika. Sad nas ima u kući šestoro: ja, Grga, Ane, njeno dvoje djece i ti, a kad se oženiš, to nas je sedmoro. Tebi, dakle, spadaju dva dijela, a nam ostalima pet.

Ivan. Nema prigovora. Tko će nam praviti diobno pismo.

Mika. Ako ti je s voljom Ivica Javor, pismen je čovjek, a nije ni preskup.

Ivan. Pravo mi je.

Mika. Sad o zemljištu. Draga, Gorica i Bukovnik pod dugom su. Na tvoj dio dopala bi ti Draga, ali moraš preuzeti s njom i trećinu duga.

Ivan *(brani se)*. Kakav dug? Neznam ja ni za kakav dug.

Mika. Još za živa tvoga oca obvezala se cijela zadruga, moraš i ti da ga priznaš.

Ivan *(žešće)*. Kako bih priznao dug, koji nisam pravio, nit od njega što užio? Meni spada Draga, a dug neka otplaćaju oni, koji i primiše novce.

Mika *(ponešto nestrpljivo)*. I Draga je založena za dug. Ja ne mogu preuzeti sav dug, a tebi dati Dragu u dio. Jedva sam i dosada smagao kamate.

Ivan *(žestoko)*. Ali što to mene briga? Meni patri Draga, a duga ne priznajem, jer nisam ništa užio od njega

Mika *(i on ponešto žešće)*. Užio je tvoj otac, ako nisi ti.

Ivan. Moj otac? *(Odvratnim osmjehom)*. Što znam ja, tko je bio moj otac? Ja sam rođen u zadruzi, zato imam pravo na zadružnu zemlju, a, ako je moj, kako velite, otac užio ili zapio taj dug, neka on za njega odgovara, ja ne. Eto, to je!

Mika *(žestoko)*. Neljud si ti a ne čovjek! Na koga se samo uvrže tako pakostan? *(Svladava se, zatim odlučnim glasom)*. Ovo ti je moja zadnja: Dragu možeš u dio dobiti, samo ako priznaš tvoj dio duga. Ako nećeš, onda ne pristajem, ni da se ženiš u zadrugu, ni na diobu. Kad dođe Grga kući, naravnajte se vas dvojica, kako znate i za troškove Anina suda. *(Mirnije)*. Možeš i ostaviti Dragu pod dugom u zadruzi, a izaći iz kuće. Poslije moje smrti nagodi se, kako znaš sa zadrugom. Sad biraj! Od onoga, što rekoh, ne popuštam ni za dlaku.

Ivan *(zatomljuje bijes, nakon kratka razmišljanja)*. Dobro, izaći ću iz kuće . . . Draga neka ostane u zadruzi, a poslije vaše smrti već ću vidjeti, što i kako ću. Nije pravo za me, ali za vašega života još ću se pretrpjeti.

Mika. Najbolje će biti tako. Drugo sve dijelit ćemo po broju duša. Udesi, što treba s tvojom djevojkom i pođite župniku na upis i nauk. Tako, sad je sve u redu, sutra možemo početi kopati temelje za tvoju kuću. Bog s tobom!

Ivan. Bog s vama!

Mika *(ulazi u kuću)*.

VIII. Prizor.

Ivan i Marko.

Marko *(dolazi s lijeva)*. Evo mene . . . Što to bruji selom o Ani? Je l' istina?

Ivan. Istina . . . Starješina postavio je stražu kod dječje lješine.

Marko. I baš pas je odao?

Ivan. Da, naš Sokô . . . *(Surovo.)* Da je Ane bila pametnija i dijete dublje zakopala, nebi sad zapala u tu bijedu.

Marko. Kasno je popodne na misu . . . Izmiri li se ti s Jagom?

Ivan. *(zadovoljno.)* Pristala je, da pođe za me, a djeda privolio, da se odijelim s dva dijela.

Marko. *(veselo.)* Uspjelo ti baš sve po želji.

Ivan. *(nešto neraspoloženo.)* Ne baš sve. Htjede djed, da preuzmem s Dragom i nekakov dug.

Marko. A nu, to je valjda još ono od tvoga oca?

Ivan. Valjda — što ti ja znam.

Marko. Pa kako se nagodiste?

Ivan. Ostavih Dragu pod dugom u zadruzi — nije bilo druge, moram se ukloniti ispred strica Grge. Jaga ne bi drukčije htjela poći za me. S Grgom pod istim krovom i tako ne bi mogao ostati. Il' bi on morao kidisati mojoj glavi, il' ja njegovoj — druge nije.

Marko. Nego, da nije!

Ivan. No ništa zato. Ako i dođe, otići će Grga opet u Ameriku već sramote radi, *(prijetećim glasom.)* a tad će biti Draga moja i bez duga. Nedam ja olako svoga prava.

Marko. I kako bi? Za svoje bi čovjek i ginuo.

Ivan. *(odvratnim osmjehom.)* Još dobro, da je Ane zagušila ono dijete, drukčije bi imala sad još jedan dio više.

Marko. *(neodređeno.)* Tako je uvijek: jednom smrkne, drugom svane.

IX. Prizor.

Prijašnji i Jaga.

Jaga *(doleti s desna.)* Evo ih, idu već!

Marko. Tko?

Jaga. Oružnici.

Ivan. Jest, vidim ih, sad će amo.

Marko. Valjda će po Anu . . . Da li će je metnuti u lance?

Jaga. *(sigurno.)* Kako ne? Kad vodiše Porubića radi Petrušićeva juneta, i na njega su vrgli lisičine. Kako ne bi na Anu? Valjda mrtvo, još k tome muško dijete vrijedi više nego jedno june.

Marko. Evo ih već.

X. Prizor.

Prijašnji, dva oružnika, poslije Mika.

Oružnici. *(dolaze s desna, na puškama im bodovi, koracaju tvrdim, odmjerenim korakom prema Mikinoj kući.)*

Mika *(prije nego oružnici stignu, izlazi iz kuće i stoji pred vratima, sabrana, gotovo ponosita držanja.)* Ane, koju tražite, stavila se sama sudu, da okaje svoje nepromišljeno djelo. Vama prosto ući, da izvidite, što vam nalaže služba.

Oružnici. *(očito ugodno dirnuti, da ne moraju provoditi uhapšenje, pozdravljaju vojnički Miku i ulaze u kuću.)*

Jaga. *(razočarano lice i srdit kret rukom.)*

Zastor.

IZ STAROGA ZAGREBA

Napisao Dr. RUDOLF HORVAT.

(Nastavak.)

Dogradnja isusovačkog samostana u Zagrebu god. 1719.

DRUGI kat na istočnom krilu isusovačkoga samostana dograđen je godine 1719., kako se razabire iz ovoga hrvatskim jezikom sastavljenog ugovora, koji se do danas sačuvao:

»Ja dole potpisan collegiuma zagrebečkoga rektor pogodil sem se s puštuvanem Miklinom Husterom, palerom zidarskem, za gornju kontignaciju, kaptolomu obernjenu, nju računavši vdilje s turnom i štengami ober sv. Jožefa, da ju zeziđe, sfrajha, dimnjake spelja, obloke, vrata postavi, gang i pod gornji potaraca, komorice podštokatura, s imeni svecev verše, i zid takov v turnu postavi, da i gornja kontignacija pod boltu dojde, štenge zbolta i črepom vez on trakuš pokrije, znutra i zvuna ga pobeli. Za koje delo s težaki svojemi izveršeno, i kak je vredno poleg svoje meštrije, včinjeno, obećal sem mu ranjški 700, velim sedem sto. Za koje pogodbe vekšega veruvanja radi ovu cedulu podpisal sem i on križ gore postavil.

Zagrabiae. 23. Aprilis 1719.«

Baltazar Chernkoczy, praefati collegii rector, manu propia.

Micgael Hucter (mjesto »manu propia« stavi †).

Pod ovim ugovorom nalaze se bilježke o novcu, što ga je palir Mihajlo Hucter primao prema napretku svoje radnje. Prvu je svotu dobio 25. travnja 1719., zatim dalnjih 15, svota tečajem godine 1719, do 7. prosinca, kada je valjda uslijed zime radnja prekinuta, te se nastavila na proljeće godine 1720. Od 13. travnja do 10. studenoga 1720. primio je Hucter 9 svota. Tada je po svoj prilici zidanje bilo već dovšeno, premda Hucter dobiva još dvije svote 6. i 20. travnja 1721., a po jednu svotu 7. svibnja 1724. i 3. svibnja 1725. —

(Acta irregastrara Societatis Jesu collegii Zagrabiensis, fasciculus I. broj 183. u kr. ug. državnom arkivu u Budimpešti).

Briga za čistoću grada Zagreba god. 1699. i 1700.

Gradsko vijeće u Zagrebu raspravljalo je 3. veljače 1699. o tomu, kako da se u gradu provede što veća čistoća. Glavna je tomu zapreka, što se mnogi stanovnici bave stočarstvom. Gornji je grad (Grič) imao tijesne ulice, u kojima bijahu brojne kuće (jedna do druge). Na premalenim dvorištima podigoše građani staje za konje i krave, te koce za svinje, pa zato ove staje i gnoj zasmrađuju zrak, a gnojnice teku na ulicu, gdje onečišćuju pločnike. Da se tomu predusretne, zaključuje gradsko vijeće ovo: Konji smiju ostati u stajama, ali za krave moraju građani urediti nove staje izvan zidina gradskih (dakle većinom u dolnjem gradu, gdje su mnogi građani imali svoje vrtove). Isto tako moraju se iz gornjega grada maknuti svinje. Odsada se dopušta u kocima gornjega grada držati samo takove svinje, koje služe za pitanje (udebljanje); ali ove svinje moraju biti uvijek zatvorene, a ne da ruju po ulicama. Odredba gradskoga vijeća mora se provesti do Đurđeva (24. travnja) godine 1699. U tome kratkom razdoblju imaju građani na svojim posjedima izvan gradskih bedema podići nove staje za krave i koce za svinje (Prothocollum grada Zagreba, str. 411. u. kr. zemaljskom arkivu u Zagrebu).

Godinu dana iza toga (3. veljače 1700.) bavilo se gradsko vijeće s pitanjem dvorištnih kanala. Neki su naime građani podzemno izveli kanale iz svojih kuća na ulice, kamo se onda scijeđala sva nečistoća. Gradsko vijeće zaključuje, da se svi kanali imaju odmah razoriti. Tko bi se pak usudio, da u buduće izgradi takav kanal, platit će globu 100 ugarskih forinti. (Prothocollum grada Zagreba, strana 416.).

Prisilne ženidbe u Zagrebu god. 1699.

Na dan sv. Blaža (3. veljače) godine 1699. stvorilo je gradsko vijeće u Zagrebu ovaj zaključak: Svi obrtnici, predstojnici svih cehova i svi gradski zastupnici, koji slučajno dosada još nijesu oženjeni moraju se u roku od 6 mjeseci vjenčati, da se digne ugled njihova staleža i dobroga glasa (pro decentiori status sui bonaeque famae observantia). Tko se ne pokori ovoj odredbi, izgubit će svoju službu i postati će »infaman« (nepošten, osramoćen, ozloglašen), a povrh toga mora platiti globu u iznosu od 25 ugarskih forinti. (To bijaše u ono doba velika globa, jer se za 25 ugarskih forinti ili dukata mogla kupiti kuća s posjedom).

Premda je taj zaključak gradskoga vijeća bio vrlo oštar, ipak mu se ne htjedoše pokoriti mnogi građani. To je ponukalo gradsko vijeće, koje se sastalo upravo godinu dana poslije toga, — na Blaževo godine 1700., da ponovi kaznu, određenu

protiv onih, koji ne će da se žene (qui uxores ducere nollunt). Kako se iz toga vidi, bilo je već u »starom Zagrebu« dosta bećara, koji su voljeli globu plaćati, nego li se ženidbom vezati. (Prothocolum, str. 411. i 416. arkiv grada Zagreba).

Potvrda o uplati poreza u Zagrebu god. 1698.

Znameniti hrvatski protonotar i domoljub Juraj pl. Plemić imao je na Kaptolu veliku kuću (Dolac br. 2, a na teritoriju slobodnog i kr. grada Zagreba 12 jutara zemlje, poimence: vinograd, i polje na Smroku, te (nekad Vernićeve) šume u Tuškancu i Jelenovcu. Od svoje kuće plaćao je Plemić porez Kaptolu, koji je tada činio i posebnu političku općinu; naprotiv je za svoje zemlje morao gradski porez platiti Franji Baismonu, koji bijaše tada blagajnik na Griču. Baismon je 30. prosinca 1698. izdao potvrdu, da je Plemić uplatio 1 rajnjski forint i 64 denara kao porez za sva dobra svoja na teritoriju grada Zagreba. Ova potvrda pisana je hrvatskim jezikom, čuva se u kr. ug. državnom arkivu u Budimpešti (Acta irregestrata collegii societatis Jesu Zagrabiensis, svezak V. broj 20), a glasi ovako:

»Ano Domini 1698. die 30. Decembris. Ja od zdol podpisani valujem, da sem priel od poglavitoga i viteškoga gospona Jurja Plemića, horvackoga i slovenskoga orsaga budućega gospona meštra, ab universis bonis in territorio civitatis Zagrabiensis habitis, r. fl. et denarios 64, sverhu kojeh prietek pro hoc. anno quietuem Nega Milosti. Franciscus Baismon«.

Na naleđu te namire stoji drugom rukom pripisana latinska bilješka: »N. B. in registro civitatis ad jugera Nro. 12 limitatum, nimirum vines et terra in Szmrek, item sylva Vernichianis in Jelenovecz et Tuskanecz:«

Što je u Zagrebu godine 1656. stojala izradba pokućstva?

Ogromna zgrada na Jezuitskom trgu broj 4., gdje je sada vojno zapovjedništvo, bijaše do godine 1773. isusovački samostan. Ta se zgrada gradila tečajem više godina. Najkasnije je dograđena sjeverna strana samostanskoga kvadrata: temelji su joj udareni godine 1654., a dovršena je na jesen godine 1655. Gradnju je rukovodio otac Juraj Habdelić, koji bijaše ugledan Isusovac, a podjedno i književnik hrvatski.

Kad je zidarski posao bio dovršen, pristupio je o. Juraj Habdelić unutarnjem uređenju novoga krila samostanske zgrade. Trebalo je naime svih 6 soba snabdjeti novim pokućstvom. Pet malih soba (t. zv. komorice) dobit će po jednu postelju, klecalo ili »pomolište« (oratorium i stol, a šesta »velika« soba imat će krevet »s nebom«, a povrh toga još i širok umivaonik (lavatorium) s ormarom. Osim toga trebala je svaka soba pod, vrata i prozore.

Isusovci običavahu za svaku potrebu sami pribaviti građevni materijal. Njima je dakle trebalo samo obrtnika, koji će posao izvesti. Tako je i sada o. Juraj Habdelić potražio stolara Mateja Krakarića, koji bijaše građanin zagrebački na Griču. S. Krakarićem sklopio je Habdelić 23. svibnja 1656. ugovor, koji se sve do danas sačuvao. (U kr. ugar. državnom arkivu u Budimpešti. Acta collegii Zagrabiensis irregestrata, svezak V. broj 25.) Ugovor je pisan na hrvatskom jeziku, u kajkavskom narječju, a glasi (u današnjoj hrvatskoj transkripciji) ovako:

»Leto 1656., maja mjeseca treti i dvajseti dan. Pogodba vpade megj p(atrom) Jurjem Habdelićem s jedne strane, s druge strane pak Mateašem Krakarićem, tišljarem i purgarem Zagrebačkoga varoša tak, da on bude načinjal vu šesteh komoricah nove strane kolegioma Zagrebačkoga, pode, postelje, stole, oratoriome, vrata i obloke vu sake male komorice, keh bude pet, velike pak priloži i lavatorium širok, u kom bude mogel moždov stati i ručnik, pod moždovom pak bude ormar kakti, i nad moždovom. Pater pak rektor za vu sake komorice delo bude mu daval sedem ranjškov, a za velike komore devet i četerdeset novac, vu ke postelja bude morala s nebom biti, stol pak duplo vekši, nego vu drugeh komorah, lestor jedna bude ladica pod stolom. K tomu delo bude imel vu kolegiumu i hranu tak, da njemu na dan bude išlo četiri maslini vina, a vsakomu sluge njegovomu tri maslini. Spal pak bude doma i s slugami. Zavezan pak bude, da snažno i lepo dela i da opomenjenje dobrovoljno prime, ako bi gde potrebno od patra rektora ali drugoga, koga bi on na svojem mestu ostavil. K tomu da s plaćum ne bu silil, nego poklam što zgotovi, i da prez patra rektora dopuštenja drugoga ničijega dela ne bu primal, doklam bude dela vu kolegiome imal. Die et anno, quo supra«.

Na naleđu istog ugovora stoji bilješka, kada je stolar Krakarić primio štogod plaće. Bilješke redomice glase: »Prijel je 3. Juni florenos rhemenses, 6.; 23. Juni fl. rs. 3.; 12. Julii fl. rs. 5.; 19. Augusti fl. rs. 6.; eodem tempore fl. rs. 4.; item accepit a patre procuratora fl. rs. 4.; 22. octobris fl. rs. 4.« Blješke svršavaju s oznakom, da je Kra-

karić za svoj posao, koji je trajao oko 5 mjeseci, u svemu primio 32 ranjška.

Iz jednoga drugog izvora (Historia collegi societatis Jesu in monte Craeco Zagrabiae siti) doznajemo, da su Isusovci počeli godine 1657. stanovati u novo podignutoj sjevernoj strani samostana svoga.

Popravak crkve sv. Katarine godine 1675.

Da se poprave štete, koje nastadoše prigodom velikog požara godine 1674., sklopio je o. Mihovil Skerlecz kao rektor isusovačkoga samostana u Zagrebu, 15. lipnja 1675. ugovor s talijanskim zidarom Silvestrom pl. Donatijem. Ovaj izvorni ugovor sačuvan je sve do sada u kr. ug. državnom arkivu u Budimpešti (Acta irregestrata collegii Zagrabiensis, svezak V. broj 5.), a glasi ovako:

»Leta 1675., meseca Juniuša dan 15. Ja dole podpisani kolegiuma zagrebečkoga rektor pogodil sem se s knezom Sylvestrom Donati, zidarom i purgarom zagrebačkoga kraljevskoga varoša, za popravu vse naše cirkve svete Katharine i sakristie ovako i ovem zakonom:

Najpervo da boltu vsu znutra i od zgor, ako bi kade pučila, vterdi, popravi i v takov red i sigurnost spravi, da se pri nje ni napotlam nikakovoga kvara ne bude bojati; i ako bi se i napotlam kade vu rečene bolte što takovoga pokazalo, kaj bi ne bilo dobro popravleno ali vtergeno, ali odkuda bi kakvi periculum mogal biti, bude dužen rečeni knez Sylvester popraviti vigore hujus conventionis.

Secundo, da ves stari flašter s bolte i ze vsega nuternega zida vu cirkve i sakristije, kaj ga je goder do najmenšega kutića, bude dužen dole vreći i vsu zavsema iznutra cirkvu i sakristiju od bolte počemši do fundamentoma znović poflaštrati i pofrajbati, i takajše lepo znatno i dostojno pobeliti.

Tertio. Gesimse nuterne iliti vence snažno popraviti.

Guarto. Obloke vu sanktuariomu s jedne i druge strane onako reformerati, kako se bude patrom na nihovu dobru priliku videlo.

Guinto. Veze železne čez vsu cirkvu iz našega železa bude dužen postaviti i zide dobro skupa svezati.

Sexto. Kade potrebno bude okol bolte i vu kapelicah oberh oblukov snažnije cirate napraviti, i vse okol vrat i oblukov vu lep red i spodobu vse spraviti.

Septimo. Oposred bolte on obluk zazedati i vu njega sveto ime Jezuševo lepo ciratami nakinčeno napraviti.

Octave. Kamenje rezano, koje oberh fundamentoma, gipsom tverdo i snažno popraviti.

Nono. Zide, na kojeh oltari stoje, vse lepo popraviti, kamenje veliko na nje naravnati, i prizidati, one iste zide više ali niže včiniti, kako mu se pokaže, i nje takajše pofrajbati i pobeliti. I jednum rečjum, kaj goder se pristoji zidarskoga dela, i kaj se š nim more napraviti i popraviti, to vse rečeni knez Sylvester Donati bude dužen svojemi težaki, zidari i meštri zgotoviti lepo, snažno i dostojno. Grušte takajše prenašati, napravljati i vsa takova potrebna dela težaki svojemi dužen bude opravljati prez naše skerbi.

S drugoga pako kraja budem dužen ja i consequenter collegium knezu Sylvestru Donati dati na grušte drev velikeh 40, rahlinov 80, maleh krajcernic 200, deščeneh čavlov 1000, škafov 12., klamfi 10, tak da drevo, deska, čavli, klamfe, kada delo dokonča, kolegiumu ostane. K tomu dužen mu budem dati vapno, pesek, cigel, kamen, gips, rešetku jednu, čez ku se pesek seje, letvi takajše 20 i ništar drugoga. Za plaću njegovu budem mu dužen dati 170 ranjški gotoveh penez, jeden zlatni dukat zapita, kada dogotovi, i vsaki dan, kada sam delal bude, jeden pint vina, i nikaj več. On pako delo svoje dužen bude dogotoviti do Velike Maše. I tu konventiu za vekšega veruvanja radi ja i imenuvani knez Sylvester Donati podpisasmo i zapečatismo. Actum Zagrabiae, anno et die, quibus supro.

Michael Skerlecz, rector colegii societatis Jesu Zagrabiensis, manu propria. Jo Silvestor Donati afermo, quandi sopra. Utisnuti pečat isusovačkoga samostana.

NEKOGA ČEKAŠ . . .

Nekoga čekaš, al' ja to nisam,
Jer idem tebi kao da prosim
I mjesto svježe kitice cvijeća
U blijedoj ruci — papire nosim.

Na njima — vele — moje je pravo
Koje se novcem otkupit može;
A ja baš ničim trgovat ne znam
— Zašto me kušaš i mučiš, Bože ? !

Ne mogu gledat prljave vage,
Uteze crne i sve što teži;
Ja volim ljubav, pjesmu i ruže
I onaj oblak, što sa mnom bježi.

J. V. R.

LISTAK

JOSIP PAPIĆ.

(Prigodom proslave 25-godišnjice glumačkoga rada.)

Dva su načina, kojim glumac dolazi do realizovanja svoje umjetnosti, a to je intuitivni i intelektualni put, koji su po svojoj stvaralačkoj vrijednosti potpunoma ravnopravni, i ako to nije slučaj kod ostalih umjetničkih vrsta kao na pr. poezije, muzike i dr. Ravnopravni su po tome, što glumačka umjetnost nije nešto zasebno, izolirano, nego je složenica sviju vrsta umjetnosti pa — čak i baleta i po tome je zahtjev intelektualne suradnje jednak onome intuitivne, u kome se nazrijeva talenat i ženijalnost. Potrebno je mnogo promišljeno traženoga, onoga, što se u drugim umjetničkim oblastima susreće s nepovjerenjem pa čak i indignacijom, i ako je igdje rutina i virtuozitet toliko potrebna, da čini prvi i elementarni uvjet zrelog umjetničkog stvaranja, to je bez sumnje kod glumačke umjetnosti. Tamo je vrlo malo onoga, što dolazi spontano samo od sebe, a da nije studirano, da nije traženo, da nije rezultirano jednom čisto mehaničkom mašinerijom naše duše, koja je smještena negdje u empirijskim prostorijama intelektualnog i spiritualnog labirinta umjetnikove psihe i unutrašnjosti. Umjetnik je svojom dugogodišnjom praksom stvorio u svojoj mašti neke tajne pretince, neke ormariće, u koje je smjestio sve svoje tipove, svoje iluzije, svoja nastojanja i u času umjetničkoga stvaranja on to vodi jedno po jedno pred naše oči, kristalizovano, izrađeno i tako oživljuje svoje tipove, stvara kreacije i donosi iluzije. Tim putem idu svi umjetnici, kod kojih je intelekat glavna osovina, na kojoj se kreću, a takav je umjetnik i naš simpatični jubilarac g. Josip Papić.

Taj glumac, koji je prošao i sito i rešeto glumačke umjetnosti, koji je prešao sve skaline od putujućeg glumca — skitalice do prvaka zagrebačke pozornice i koji je preigrao do pet stotina raznih uloga, često puta međusobno toliko oprečnih, kao vatra i voda, taj je donio na svoj današnji vrhunac jedno neizmjerno blago pozorišnog iskustva, zamjernu rutinu, koja često puta prelazi u čisti virtuozitet, spretnost u izrađivanju svojih tipova, koja graniči gotovo sa žonglerijom svoje vrsti, apstrahirajući odiozni smisao ove riječi. On je danas uporabiv gotovo u svim »fahovima«, koje je iskonstruisala službena teaterska politika, a uporabiv je baš zato, jer je radio intelektom, jer je konstruisao, mislio, otkrivao, dok se nije uputio u sve tajne svoga zanata i zašao u sva područja, koja su dopuštena i moguća u granicama državnog teatra. On se nije prepuštao opskurnim i varavim silama intuitivnih snaga, koje mogu baš u najodlučnijem momentu da zataje i da padnu ispod ništice u pravu sibirsku smrzavicu, u petrificiranu, neproduktivnu energiju, poslije koje slijedi neminovni krah svakoga umjetničkog stvaranja. On nije htio da vjeruje sebi, premda je sam sebi bio ipak najbolji prijatelj, on je vjerovao samo svome vodiću, svome mozgu, koji doduše kroči napred polagano, ali sigurno, i taj ga je mozak, u čija je kola upregnuo cijeloga sebe, svoju dušu, srce, temperamenat i nerve, on ga je doveo, do one visine, na kojoj se danas nalazi u kružnici svojih drugova i svoje umjetnosti. To nije doduše mozak jednoga Moskvina, ali je mozak Josipa Papića, koji je ipak jedan od prvih mozgova na našemu teatru, koji nosi u svom fizički malom a psihologijski velikom obujmu većinu kazališnog repertoara, koji slavi dvadeset i pet godišnjicu svoga vjernog i plodonosnog službovanja.

Pred našim se duhovnim očima redaju tipovi, koje su stvorile njegove kreacije, i mi vidimo nekoliko demonskih

likova s perfidnim obrazinama, s tajnim nevidljivim koncima, o kojim plešu velike titonske figure — to su likovi njegovih intrigana, vidimo iscerena, zločinačka lica, koja žuđe krv i sikću otrov, to su demoni, vidimo nasmijana ironijom razvučena lica, koja se smiju najprije sebi, a onda svemu ljudskom, vidimo jednu glupavu ljudsku bijedu, koja je do komike mizerna, to su njegovi skitalci, obični ljudi, osipi i onda vidimo dobru slatku i tečnu melodiju, koja struji iz njegove upokojene duše iz njegovih staraca, zadojenih mlijekom široke ruske ljubavi, bratskog opraštanja i Tolstojevskog razumijevanja ljudske duše u vječnoj beskrajnoj dobroti. To je u glavnom sva psihologija njegova umjetničkog stvaranja. Sredstva, kojima se služio kod izgrađivanja svojih kreacija, ta su jednostavna i dragocjena. Vanredan, profinjen sluh, smisao za melodiozno izraživanje govorenih fraza, prirođena muzikalnost, bogat glasovni registar, koji se previja kroz sve skale do fistule, u kojoj ima nekoliko neodoljivih nijansa, mnogo rabljenih i mnogo voljenih, velike izbuljene oči, koje se sjaje na pozornici, kao užarene kruglje, sigurna

gesta, stalan ton i stalan, pozitivan i afirmativan način predavanja, koji je interesantan, i kad je pogrešan.

Papić je sin onoga naroda, koji u svakom poslu, pa i u umjetničkom raspolaže materijalom racijonalno, bez razbacivanja s izvjesnom ekonomijom, koja se ne podaje iluzijama, koja svaku stvar raščini polagano, sistematski i onda je izgrađuje, detaljizira i privodi je sigurnoj svrsi računajući s realnim, opipljivim uspjesima. On je židov i može svojoj krvi, svome žarkome temperamentu i racionalnoj prirodi da zahvali ono, što je danas. Iz tih se elemenata razvila sva njegova umjetnička sposobnost, prebogato pozorišno iskustvo, zamjerno znanje u iskorišćavanju situacija, neumorno izgrađivanje samoga sebe, koje ga je dovelo dotle, da je postao majstorom scena, koji na momente svojom bravuroznom igrom izaziva na prenetičan aplaus, beskonačno odobravanje i udivljenje i što je najvažnije, ta mu je bravura i stvorila prestiž i ugled kod publike, uvaženje kod kritike i povjerenje kod kazališne uprave. A to je za jednoga glumca, čija umjetnost ne prelazi granice smrti osim u toliko, koliko živi u sjećanju njegovih suvremenika, glavna i jedina zadovoljština.

Ahmed Muradbegović.

PROSLAVA PEDESETGODIŠNJICE KNJIŽEVNOGA RADA ĐURE ARNOLDA.

Dne 22. siječnja priredila je Matica Hrvatska s Društvom Hrvatskih književnika svečanu akademiju u počast pjesniku Đuri Arnoldu prigodom pedesetgodišnjice njegova književnikovanja. Nakon dovršena programa zahvalio se svečar ovim govorom:

»Domoljubni zbore! Ovoga slavlja ne bi moje umorno srce podnijelo bilo, kad ne bih držao na umu, da se ono zapravo tiče one tisućljetne patnice, koju zovemo majkom svih Hrvata i koje se ja često sjećam u svojim pjesmama, a za koju sam radio čitav svoj vijek kao učitelj mladeži, na kojoj će ta stara i slavna majka ostati.

O, kako sam divne dane za svog rada proživljavao! Bio sam svjež ko kaplja jutarnje rose, koja upija sunčane zrake, da može stvarati dugu; i bio sam živ ko žeravica, koja rastapa najtvrđe rude i grije svu svoju okolicu. Tako sam proslavio 88 semestara. Ali zato danas stoji pred vama razvalina — no razvalina, u koju su uklesani Horacijevi stihovi: Si fractus illabatur orbis, impavidum ferient ruinae. A to je ono geslo, prema kojem sam udešavao svoj životni rad. Ili drugim riječima: ja sam išao za tim, da uzgajam značajeve; jer gdje značajeva imade: tu imade uvijek i neustrašivih branitelja narodne časti i narodnoga ponosa.

Zato ne mogu s javne pozornice sići, a da tu mladež, na kojoj će ostati Hrvatska, još jedared ne uputim: Neka skuplja što svestranije, što dublje i što vrednije znanja i neka svoju volju ojača i očeliči do značaja, a sve to neka prožme živom vjerom, da nas Bog ne bi bio na to tlo postavio, niti bi nas na njem tolika stoljeća zakriljivao, da nema dobre nakane s nama. A to može služiti utjehom starijemu naraštaju.

Ali moju radost s današnjega dana muti ipak jedna tuga; a ta sastoji u tom, što vam ne mogu obećati, da će to slavlje biti ponukom za daljni moj rad — jer ne znam, koliko mi je dana Providnost još dosudila boraviti među vama. Ali što vam svečano mogu obećati jest: da ću u sve te dane gajiti iste ideale i stupati istom stazom, dok ne klonem u kobnu jamu, iz koje se nitko ne vraća. No tu će mjesto mene kliknuti moja vila: Još Hrvatska nije pala, lijepa naša domovina!

Na svemu vam svima moja srdačna hvala!«

Svečar je dobio sa svih strana pismenih, usmenih i brzojavnih čestitaka, pa donosimo ovdje pismene čestitke, koje je poslao g. Ksaver Šandor Gjalski i g. Vjekoslav Klaić.

Pismo g. Gjalskoga glasi ovako:

Dvor Gredice, z. p. Zabok 24. I. 1924.

Dragi prijatelju! Moj slavni pjesniče!

K proslavi pedesetgodišnjice Tvoje pjesme, što ju priređuju Matica Hrvatska i Društvo Hrv. Književnika dne 26. t. mj., — ja se pridružujem i cijelom dušom i cijelim srcem, a pridružujem se sav ispunjen i zahvalnošću i divljenjem i zanosom!

Slatki, harmonični, savršeni verzovi, što si ih sa struna svoje lire davao, zamnijevali su kroz pedeset godina, bili su i jesu u narodnom našem životu od neophodne vrijednosti i koristi. U teškim su časovima domovinu i narod sokolili i duše krijepili nadom i utjehom, a svojim dubokim, istinskim osjećajem i umnim pogledima pridizali i duše i srca.

Dašto slaveći Te kano pjesnika i diveći se Tvojoj pjesmi, moram da se sjetim Tebe također kano čovjeka, koji si svojom karakternošću, svojim umom, svojim znanjem uvijek stajao na braniku poštenja, pravice i dobrote pak svakom prilikom na lijevo i desno pružao svoje ruke pomoćnice, da otmeš zloći i pokvarenosti nedužne žrtve!

Silno mi je žao, što ne ću moći 26. I. t. g. osobno prisustvovati Tvojoj slavi, ali nije mi moguće, jer me bolest u sobu zatvara, a i današnje naše željeznice tako su proždrljive i nezasitne nemani, da onemogućuju takove izlete!

Pozdravljam Te i grlim! Tvoj Ljuba«.

Gosp. V. Klaić upravio je svečaru ovo pismo:

Dragi moj Gjukica!

Žalim, što mi žestoka indispozicija ne dopušta, da danas dođem na proslavu Tvoga petdesetgodišnjega pjesničkoga rada. Žalim to više, što bi uza to proslavili i petdesetgodišnjicu našega prijateljstva. A to Tvoje prijateljstvo prema meni bilo je vazda tako čisto, nesebično, iskreno, plemenito, i sveto, baš kao i Tvoja pjesma. Posvjedočiti bi to mogli i mnogi drugi, koji su uživali Tvoje prijateljstvo, a nada sve naš nezaboravni zajednički pobratim Nikola Mašić, kojega će duh jamačno danas kružiti po dvorani Umjetničkoga doma.

Prijateljstvo naše rodilo se je još onda, kad smo surađivali u »Hrvatskoj Lipi«, kad smo na šetnjama u Šestine zaustavljali se u mlinu Rikarda Fliedera Jorgovanića, pa s njim zajedno puštali maha osjećajima za sve, što je dobro, lijepo i istinito. Utvrdilo se je prijateljstvo, kad si god. 1883.-1889. bio jedan od glavnih suradnika »Vijenca«, kojemu sam tada urednikom bio. A posvetilo se je upravo, kad sam god. 1903.—1908. stao uza Te, koji si tada bio predstavnik »Hrvatske Matice«, te smo zajednički pregnuli, da ona ne skrene stranputicom s narodno-etičke staze, na koju ju bijahu navratili plemeniti predšastnici naši. Satisfakcijom nam budi, da je baš ta »Matica« ostala tvrdom kulom Hrvatstva, pa da ona zajedno s veleuglednim »Društvom hrvatskih književnika« priredjuje proslavu pedesetgodišnjice Tvoga pjesnikovanja. Čast i slava Tebi, a i obima družinama, koja su shvatila, šta znači danas proslaviti hrvatskoga pjesnika Arnolda.

Jest, dragi moj Gjukica, mi smo ostali i ostajemo oni nepokolebivi, žilavi stari, oni stari idejaliste, oni stari Hrvati, kojima je domovina Hrvatska nada sve. Šta će nam znanje i

umjeće, šta će nam pjesma i umjetnina, ako njima ne proslavimo domovinu hrvatsku?

Krasne i poletne jesu Tvoje pjesme. Ali kakova bi tek bila ona pjesma Tvoja, koju bi spjevao Hrvatskoj, da sme u onom sjaju i slavi, koju tako željno izgledamo. Bit će za cijelo, da i to dočekamo, jer zemlji, koja radja takove sinove kao što si Ti, moraju prije ili kasnije svanuti ljepši i sve vedriji dani. Dotle zdravstvuj!

Tvoj stari Vjekoslav Klaić«.

AFRESKI JOZE KLJAKOVIĆA.

Pod ovim naslovom napisao je vrlo daroviti mladi slikar J e r o l i m M i š e u posljednjem broju hrvatskoga »Savremenika« ocjenu slika, što ih je g. Kljaković naslikao a fresco, to znači na mokroj žbuki.

Bolje bi bilo da toga nije učinio.

Dojam tih Kljakovićevih slika, osobito one u crkvi Sv. Marka, vrlo je nepovoljan pa je svatko mislio, da će ih sam Kljaković uništiti, kao što je Ljuba Babić svoje neuspjele pokuse u crkvi Sv. Marka uništio. Kljaković toga nije učinio, pa su ljudi počimali po malo podnašati njegove afreske. Koji taj čovjek počeo je govoriti: da nije baš tako strašno. Kljaković je vrlo darovit čovjek, koji je lane, prilikom umjetničke zabave, vrlo vješto naslikao veliku karikaturu, dakle je dobar risač, pa onda ne može da bude slika u crkvi Sv. Marka baš strahovita. Mora da je nješto u njoj, što mi laici ne razumijemo.«

Ovakovo stanje priučavanja ne treba buniti kritikom.

Gosp. Miše nije dakle učinio g. Kljakoviću uslugu prem je, vidi se, htio da to učini. On na koncu svoje kritike poziva odlučne faktore javnih i privatnih inštitucija: da se ugledaju u »svijetao primjer« Markove crkve pa da naručuju afresko slike kod Kljakovića.

Gosp. Miše to motivira primjedbom: »Bilo je već vrijeme da se i kod nas pojavi jedan o z b i l j a n m a j s t o r a f r e s c a, jer strahota je uči u naše crkve i razne druge javne i privatne inštitucije i banke, kavane, variete-je.«

Čini se, da gosp. Miše kavane i variete-je bolje pozna nego druge javne i privatne inštitucije, od kojih primjerice, ne pozna zgradu nekadašnjega vladinoga odjela za bogoštovlje i nastavu, gdje su: velika dvorana, dvije kancelarije pa i stubišta urešena od naših tada mladih ponajboljih umjetnika, koje današnji mladi nisu nadmašili. U hipotekarnoj banki je na stropu lijepa velika slika od C. M. Crnčića. U crkvama i na centralnom groblju ima izvrsnih radnja naših umjetnika. Što se crkava tiče, to ima u crkvi M i l o s r d n e b r a ć e zanimljivih slika od Zachea, umjetnika, koji je za vrijeme kardinala Haulika u Zagrebu zaposlen bio. Slike su doduše potamnjele i zamazane su a zaslužile bi, da se očiste, jer je Zache bio u svoje vrijeme uvažen umjetnik. U s t o l n o j c r k v i ima medu ostalima umjetninama i jedna dobra slika Sv. Jerolima od Medovića; u c r k v i S v. M a r i j e na Kaptolu poetično urešena kupola od Rašice; ima i lijepih mramornih oltara iz 17. vijeka. U F r a n j e v a č k o j c r k v i je slika Sv. Franje na glavnom oltaru od Medovića i lijepa velika slika Sv. Antuna od Rašice, koji je izradio znamenite crkvene slike i izvan Zagreba, i to u Krašiću kod Jaske i u Dubrovniku, zatim sliku u Vrboskoj na otoku Hvaru. U crkvi Sv. K a t a r i n e cijela dekoracija štuko ornamentom prekrasna je. Crkvu M i l o s r d n i h s e s t a r a slikat će a fresco mladi Antonini; škice, što je u tu svrhu izradio, vrlo su lijepe.

U crkvi I s u s o v a c a ima dobrih slika i to jedna od Otona Ivekovića, a nekoliko drugih od bečkih slikara.

U srpskoj p r a v o s l a v n o j i u u n i j a t s k o j crkvi dva su Ikonostata od rumunjskog slikara Bučevskoga. Ovaj vrlo inteligentan slikar, koji je svršio bogosloviju, prije nego što je došao na bečku akademiju, vrlo je sretno znao spojiti tekovine renesanse s bizantinskim stilom.

Kad dakle g. Miše govori prezirno o našim crkvama, onda dokazuje, da nije ni tu savjesno proučio predmet, o kojemu piše.

Naše crkve izvan Zagreba također su većinom lijepe. Stariji Antonini, otac prije spomenutoga vrlo vještoga mladog umjetnika, živi već preko 40 godina u Zagrebu te je u to vrijeme više od 200 crkvi što a tempere što al fresco slikao. On je u Rimu učio i surađivao kod dovršavanja Franceskinijevih glasovitih afresca. Smiješna je dakle tvrdnja, da je Kljaković prvi, koji je kod nas afreske slikao.

Smijem na kraju konca i sebe spomenuti. Slikajući prije tri godine u franjevačkoj crkvi u svojoj 76. godini veliku al fresco sliku Sv. Franje, doživio sam osobito odlikovanje. Kad sam dovršio glavu Sv. Franje, pristupila je neka građanka patru gvardianu pa mu je rekla:

— Evo, molim sav novac, što ga kod sebe imam, za slike, jer mi se glava Sv. Franje, što ju je onaj stari gospodin naslikao, osobito sviđa.

Rekavši to isprazni svoju novčarku u ruku g. gvardijana: bilo je 27 kruna.

Odmah iza mene naslikao je mladi Antonini kraj moje a fresco slike vrlo lijepu, isto afresco sliku: Podijeljenja Porciunkulskoga oprosta. Ta je slika u sredovječnom stilu, prema gotskom slogu franjevačke crkve. Mladi Antonini je štipendijem Hrvatskoga Društva Umjetnosti, bio na akademiji u Sieni, da tamo prouči stil slikarstva toga doba.

Kako g. Miše dolazi do toga ,da tvrdi, e su Kljakovićeve afresko slike prve te vrsti u nas? Ako hoće da naglasi riječi: »t e v r s t i« onda potpisujem, jer naše, prije tri godine radjene, a fresko slike doista nisu t e v r s t i. Uzimam, da g. Miše naše slike nije vidio, inače valjda ne bi mogao napisati rečenicu: »Bilo je već vrijeme, da se i kol nas pojavi jedan ozbiljan majstor afresca«. Držim, da ni najljući protivnik ne će ustvrditi, da naše freske u franjevačkoj crkvi nisu ozbiljno rađene.

Prije bi mogao g. Miše tvrditi, da Kljaković u svim svojim radnjama, pa i u afresku u Markovoj crkvi, naginje na karikaturu. Ona velika karikatura u lanjskoj umjetničkoj šaljivoj zabavi svakako je do sada najbolja Kljakovićeva slika.

Ovo nije nikakov prigovor. Dobar karikaturista može biti umjetnik prvoga reda, primjerice naš Vereš, koji je ravan najboljim risačima Simplicissimusa, a to su veliki umjetnici. Uostalom, g. Miše o Kljakoviću vrlo nepovoljno sudi, tako, da su pretjerane hvale na početku i na kraju njegove recenzije očito samo šećer, kojim je gorka pilula Mišetova suda o Kljakoviću posipana. On kaže:

»Ljudi (koji kažu da Kljakovića slike ne valjaju) n e b i i m a l i krivo, kad bi uz n e g a t i v n i sud našli i malo vremena, da prozru j e d n u v e l i k u d i s p o z i c i j u, koja pod tim (Kljakovićevim) radovima **stenje (!!)**. Sve to što Kljaković slika je »n e p r o f i n j e n o, š e m a t s k i, m a n i r i r a n o, i s f o r s i r a n o, n a b r z u r u k u r a đ e n o. Potrebe čestih (»nacionalističkih«, propagandističkih) izložaba u Evropi gonila ga, da f a b r i c i r a velika platna s »nacionalističkom« sadržinom«. G. Miše se tješi, da će Kljaković »sve te nedostatke j e d a m p u t sigurno svladati.«

Ovu nadu slabi sam gosp. Miše tim: da osim s t a r i h grijeha Kljakovićevih nabraja, što ga još »smeta i kod njegovih n o v i h radova«.

Nabrajajući nove Kljakovićeve grijehe služi se g. Miše zakučastim i tuđicama prenatrpanim stilom, a sve skupa se dade u vrlo jednostavnu izreku svesti: da ni Kljakovićevi budući afreski neće valjati.

Slika Kljakovićeva u crkvi Sv. Marka taj nepovoljni Mišetov sud potvrđuje.

Meni je žao, da takov oštri sud g. Mišeta moram potvrditi, jer je Kljaković onom svojom karikaturom umjetničke zabave dokazao, da je uistinu velik talenat za tu struku.

Nije svatko za sve. Još bih rado spomenuo, što g. Miše nije istaknuo, a to je kolorit Kljakovićeva afreska. On je očito oponašao izbljedjeli stari gobelin ne znajući valjda: da su izbljedjeli stari gobelini desetputa manje vrijedni od onih, na kojima su se sačuvale krjepke jake boje. Takove bi boje i bolje pristajale uz cijelu dekoraciju crkve Sv. Marka, izrađenu po motivima iz baptisterija stolne crkve u Sieni.

Kršnjavi.

GOSTOVANJE DISIDENATA »HUDOŽESTVENOG TEATRA«.

Nekoliko poznatih imena iz prošlih gostovanja prve grupe i kasnije glavne trupe »Moskovskog hudožestvenog teatra«, nekoliko novih ruskih komada i onda par stranih autora, to je ono, što je ovu grupu učinilo interesantnom na našoj pozornici i poslije slavlja glavne trupe hudožestvenika, koje nam je još svježe ostalo u sjećanju od lanjske sezone. Jezgra ove grupe disidenata je bez sumnje onaj nama još iz prošlih dana poznati trifolium: Germanova-Masalitinov-Pavlov. Uz njih se redaju Križanovskaja, Šarov Komisarov od poznatih i Vyrubov od novih. Drugi su manje više početnici ili su takovi, koji ne dolaze do jačega izražaja. Glavno težište njihove umjetnosti je zbijeno u neke nove komade ruskih autora, koje mi nismo gledali za prošlih gostovanja i koji su radi toga jače svrnuli na se našu pažnju, a to je Dostojevski: »Selo Stipančikovo« i Adrejev: »Jekaterina Ivanovna«, dok su djela stranih autora Ibsenova »Gospođa s mora«, Tagarin »Kralj mračne odaje« što radi slabe dramske koncepcije samog djela, a što opet radi oprečne igre duhu, samog djela ostala po strani izvan svakog većeg dojma. »Trešnjik« i »Ujak Vanja« A. P. Čehova izašli su ovaj puta bljeđi, prema onim predstavama iz prešašnjih dana, iako su Masalitinov, Germanova, Križanovskaja i Pavlov dostojno zastupali svoja mjesta, ostalo je nekoliko praznina na onoj strani, na kojoj je falio Moskvin, Kačalov, Stanislavski i drugi. Naravno da u »Trešnjiku« nije mogao Šanov zamijeniti Stanislavskog, a što ga je učinilo ipak simpatičnim, bila je njegova diskretna, suzdržljiva i nenametljiva igra. Isto tako Vyrubov nije mogao u »Ujaku Vanji« nadomjestiti Kačalova, premda je njegova igra bila vanredno interesantna, imala nešto samorodno, orginalno, što je snažno upadalo u oči i izbijalo iz svake njegove kretnje, pogleda i glasa. Ova bi poredba naravno bila i zališna i besmislena, kad se njome ne bi bilježio jedan plus spomenutim umjetnicima, koji se plus ipak ne može prešutjeti radi jedne suvišne paralele. Ali ipak, u svim tim predstavama došla je do potpunog izražaja glavna značajka hudožestvene umjetničke religije: proživljavanje uloge do zaboravi samog sebe i iskrsnuća vlastite individualnosti u jednu sasma drugu, tuđu, a često puta i oprečnu individualnost, savršeno izrađena skupna igra i onda potpuno savladan tehnički materijal za sve umjetničke mogućnosti njihova stila i njihove forme.

Kult Čehova je i ovaj puta, ako ne do savršenstva, a ono do nutarnjeg duhovnog pieteta, došao do potpunog izražaja. Taj veliki orginalni ruski autor, koji je zapravo i stvorio stil i igru hudožestvenog teatra, davši svojim djelima mogućnost Stanislavskom, Dančenku i drugima, da stvore maksimum pozorišnog realizma. Na tom polju nema se poslije hudožestvenika ništa više tražiti. Oni koji traže nove scenske i glumačke mogućnosti, mogu posegnuti samo za drugim područjima stilskog izražavanja za simbolizmom, ekspresionizmom, kubizmom i t. d. oni u realizmu, nemaju više šta da traže. Drugi, kojima je na umu samo savršeni oblik jednoga stila i koji ga žele produžiti u vječnost, ti mogu kopirati, imitirati i fotografirati ono, što su nam ti umjetnici donijeli i kazali, a ni oni ne mogu ništa drugo da nađu u tome okviru.

»Selo Stipančikovo« od Dostojevskoga i »Jekaterina Ivanovna« od Andrejeva imaju sve odlike načina njihove igre, koje su toliko puta naglašene. Dostojevski sa svojim snažnim, genialno ocrtanim tipovima bio je potpun i jedinstven. Pavlov, koji je igrao Fomu Fomića, zaokružio je svoj tip upravo genialnim konturama. Njegova je igra puna invencije, puna nekog unutarnjeg instinktivnog studija i obradbe, koja skoro nema ništa zajedničko sa intelektom, koja je plod čiste umjetničke prirode bez imalo nametnutog izvještačenog i traženog. Tu je kod djela bio rođeni umjetnik stvaralac i on se nije trebao mnogo mučiti, kakav tip da prikaže, on ga je zgrabio u samom sebi i jedina je muka bila, da to, što je u sebi našao, izradi, zaokruži i stilizira prema principima hudožestvenog umjetničkog vjerovanja i prema zakonima njihove zajedničke igre. On je parazita Fomu Fomića, koji igra proroka, da može u jednoj staroj ograničenoj familiji živjeti dembelski, bez ikakvoga truda, a koji je inače ispod razine prosječnog inteligenta ruskog, izradio do u tančine tako, da postaje čistim simbolom kao što je i u romanu Dostojevskoga. On je simbol jedne vrste ljudi, koji su tamo prema Orijentu sve češći i od kojih često ne trpi samo jedna familija, nego čak i čitav jedan narod, kome su se ovaki tipovi postavili za glavare. Turci ih zovu dembelima, a u Europi su nešto slično »hohštapleri«. U »Jekaterini Ivanovni«je ovaj glumac u ulozi Arkadija P. Mentihova igrao upravo na ivici između karikature i realnog tipa i baš je zato djelovao onolikom snagom na publiku, što je do konca izdržao na tome opasnom rubu, a to mogu samo oni veliki, bogom nadareni glumci, kojima su ovakove vratolomije pravi užitak.

U toj svojoj drami je isprva Andrejev, kao nekakav tobožnji dramski revolucijoner, koji se usuđuje započeti s onim, s čim drugi autori svršavaju, a svršiti, s čim počinju. No sav taj revolucionizam je tek hir, koji ne uzbuđuje, koji ne donosi nikakovih novih vrednota. U tom je smislu Čehov veći revolucijoner, koji je sve svoje drame stvorio u čisto novelističkoj koncepciji.

Od sviju predstava je Ibsen, kao dramatičar najmanje djelovao i ako je imao interpretatore u najjačim silama ove grupe: Germanovoj i Masalitinovu. Njegova moralna tendenca sa nekom socijalnom primjesom moderne Eve, koja se provlači kroz većinu njegovih drama, djelovala je više propagatorski nego umjetnički i ako je dosta diskretno izražena. Isto tako njegova staromodna skoro funtromanska koncepcija sa nekim fantastičnim tipom s mora razbila je svaki umjetnički dojam. To treba naglasiti danas, kad kult Ibsena još uvijek traje i kad taj kult može zavesti i na stranputice izvan umjetnosti. Igra je Germanove i Masalitinova bila izvrsna. — Ibsen u njihovoj interpretaciji, kao i drugi nordijski pisac Hamsun, potpuno odgovara našemu shvaćanju i ukusu, dok naprotiv »Kralj mračne odaje« od

R. Tagore djeluje kao šaka u oko ili mlazovi hladne vode po golome tijelu. Djelo R. Tagore je u čistoj apstrakciji, izvan realnostii to se apsolutno ne može glumiti ni proživljati u običnom realnom smislu, to je gola literatura čiste simbolike i to se u najmanju ruku smije recitirati, slikati i voditi naše duhove gore barem milju iznad zemlje, a ne davati karaktere mističnih tipova, koji su ljudi kao i mi od krvi i od mesa.

Germanova je velika glumica, ona je ideal žene na sceni i baš kao taka ne može gore u apstrakciju. Križanovskaja je već tome bliža od nje i ako i ona daje određeni tip žive žene. Masalitinov i Germanova u »Jekaterini Ivanovni«, — »Gospođi s mora« daju veliku umjetnost, prvi svojim prejakim osjećajnim životom, a druga svojom pojavom i svojom ženskošću, svojim smislom za duboku psihološku analizu ženske duše i to je njezina domena.

CROMMELYNCK: VELIČAJNI ROGONJA.

Režirao — Gavella. Inscenirao — Lj. Babić

»Veličajni rogonja« je eklatantan primjer francuskog duha i njegova umjetničkog shvaćanja, njegove elestičnosti, plastike, jasnoće i sjaja. Ta je farsa po svojoj umjetničkoj građi opreka Lenormandovim »Promašenim životima« i ako je po gore navedenim svojstvima istoga roda i gotovo iste kvalitete promatrajući onu čisto apstraktnu silu, koja je stvarala oba ova tipična francuska djela. Crommelyck i ako nije po geografiji rođeni Francuz, on je to po svojoj bitnosti, a to je izričito rasna i nacionalna vrijednost francuskoga naroda.

Dok Lenormandovi »Promašeni životi« sadržavaju mnogo slavenskog ruskog elementa, duševnost i mekoću, dotle »Veličajni rogonja« ima u sebi mnogo germanskih osebina, robustnost i težinu, a i kod jednog i kod drugog je to plod saznanja, umjetničkog iskustva i kulture, što ne može da pomuti onaj njihov rasni, galski biljeg. Crommelynck ne slika ni ljude ni prostore, on samo daje analizu jednoga psihološkog stanja u okviru dramskih principa i scenske logike, i tu analizu provodi do najsitnijih nijansi i u tim nijansama izažima svu svoju genijalnost. Njegovo je djelo psihološka analiza muškarčeve ljubomore u obliku farse, no ta farsa i ako ima gromadnih prizora i lascivnih izreka, nikad ne prelazi u običnu lakrdiju, ona uvijek plovi visokim literarnim strujama, koje nose duše gledalaca iznad dodira s vulgarnošću i golotinjom ženskoga mesa. Sve te lascivnosti i ta golotinja služe mu, da iznese ono više duhovno, ono iznad naših tjelesa, a ne da probudi u nama loše instinkte, i ja sam uvjeren, da bi on svoju Stellu mogao dovesti golu na scenu, pa da opet ne bi vrijeđao, a to je ono, što imaju rijetki pisci, kad se nađu u sličnome položaju. On operira sa svim tim, kao svećenik, kao protagonista jedne ideje, koja treba da djeluje estetski, umjetnički, da stvori jedan viši spiritualni užitak i u tome je sva njegova veličina.

On je kao predmet svoje psihološke analize uzeo čovjeka sa sela, kod koga su i nagoni jači i moć mašte sugestivnija, koga okružuje okolica sa izvjesnim seoskim moralom francuskih žena, s pohotljivim čežnjama primitivnih muškaraca i sav taj svijet i ta okolica i taj Bruno, glavni junak, koji piše ljubavna pisma seoskim mladoženjama i u sebi nosi svu nesretnu tragediju pjesničke duše, sve je to blagodaran predmet za veliku farsu, sa velikom umjetničkom idejom, kao što je ova. Crommelynck je sve te ljude dobro promjerio kroz prizmu svoga duha, našao u njima sve ono bitno, ono glavno, što karakteriše običnost i lakrdijstvo ljudsko i to povezao u jednu čisto spiritualnu cjelinu, kojoj su tipovi, osjećaji, misli od sporedne, a autorova ideja od generalne važnosti.

Potencirana ljubav Brunova prema njegovoj ženi Stelli, koja prelazi gotovo u idolopoklonstvo, ne služi kao manifestacija samoj sebi, ona je tu samo zato, da prouzrokuje ljubomoru i da nju izvede do najviših mogućnosti, do potpunog i savršenog osvjetljenja. Zato je i poezija te ljubavi drugačija, nego li kod drugih autora, zato je ona više produkat autorova duha, nego li čovječijih osjećaja. Kasnije ta protencirana ljubav, kao logički slijed čovječije psihe plane strahovitom ljubomorom i na samog Stelinog bratića Petrusa, kad je u svome entuziazmu uzdigla Stelinu ljepotu do tolikog čara, da je čak i u rodbinskoj krvi zastrujila pohota i od toga časa nastupaju muke, kontrasti od slavljenja do poniženja od pokazivanja svemu i svakomu do ropstva, krinke i zatvaranja u četiri kućna zida. I muke rastu, bolovi se gomilaju i potrebna je čak i nevjera s Petrusom, da se više ne sumnja, da prestanu patnje i poslije te nevjere, dolazi sumnja u samu ljubomoru, možda ga ipak nije prevarila, možda se samo tako pričinjaju, i poslije toga istom dolazi ona prava glavna struja njegove zakrvavljene duše. On je ljubomoran na onoga nepoznatog, zapravo na ono nešto, što je sam svorio u svojoj mašti i to on mora pronaći, mora realizovati, jer se je na toga nepoznatog sav njegov bijes survao. I sad poziva čitavo selo, neka se goste, neka uživaju njegovu Stellu, jer to njega ne vrijeđa, no strepi samo pred onim jednim i toga on mora pronaći, jer on ne će htjeti da jede s krmcima iz iste zdjele, on će tražiti svoje više pravo, tražiće Stellu čitavu i svu. A žena? Ona sluša, jer ljubi, ona je pokorna, samo da njega smiri, da ga uvjeri u svoju vjernost i da ga usreći. A on je baca iz naručaja u naručaj i na koncu je prevari sa samim sobom i zgadi mu se i predaje je razbješnjelim seoskim ženama, da je utope u rijeci. I sad dolazi onaj pravi, onaj silom i maštom njegovom stvoreni, koji je spasava, otima i vodi. I u tom času prestaje sve, pa čak i ženska ljubav, koja je prema Crommelyncku neiscrpiva u vjernosti, u odanosti i potpunoj predanosti. To je eto to veliko djelo.

Crommelynck je, kao pravi Francuz spjevao ženi himnu na posve originalan i osebujan način, — a muškarca pretvorio u jarca u vampira, koji sam sebi ruši život i ubija sreću, Ali on možda i ne zna, da je baš tom karikaturom, ispjevao također i himnu samome muškarcu, koji pati, jer je tu svoju patnju podigao do nadnaravne visine do muke, koje graniče s mukama Raspetog na križu.

Ovim je djelom učinio dr. Branko Gavella veliku uslugu razvoju naše moderne pozorišne i dramske umjetnosti. I ako sve dramske sezone budu ovako plodonosne, kao što je ova pod njegovim vodstvom, i budu se davala ovaka djela, mi ćemo započeti novu epohu i dramsku i pozorišnu s njegovim imenom, kao sa emblemom, koji označuje jezgru.

— ad.

NIKOLA PAVIĆ: POZABLENO CVETJE. (Pjesme).

Čovjek koji veli za sebe, da se je rodio 1898. godine, svršio u Zagrebu učiteljsku školu, polazio u Križevcima više pospodarsko učilište i sveučilište, gospodarski odio u Zagrebu i pokrenuo u Križevcima reviju »Vrijeme« i skoro jedini u njoj sarađivao, ali i — čitao — — —, piše kajkavske stihove i na toliko mjesta visi o Domjanićevoj kajkavskoj lirici, kao kotao nad vatrom. Pa čovjek sam sebe pita, pa kome gosp. Pavić piše kajkavske pjesmice, kad i sami kajkavci, koji razumiju i osjećaju poeziju, čitaju i pišu štokavski, pa

čak i štokavski i govore, samo gosp. Pavić to ne će pa ne će. On se u svojoj — valjda dobroti — poveo za pjesnikom, koji je napisao slatkih, osebujnih pjesmica i s tim pjesmicama uspio i sad eto treba da se stvori jedna čitava plejada kajkavskih trubadura, da se zametne boj sa štokavcima i sa historijom tamo od Gundulića pa do Krleže za »slatki domaći kaj«. Pa zar ne bi gosp. Paviću bilo mnogo bolje, da posegne u svoj, mjesto u tuđi torbak i da potraži nešto svoje, originalno, pa ako to njegovo bude dobro i lijepo, da mu se obraduje sav narod od Triglava pa dolje nekuda do Soluna — po riječima presvijetlog ministra g. Pašića — i da mu se ne kaže: Vidla žaba... i t. d. Uostalom to se ne tiče samo g. Pavića, nego još i drugih kajkavaca, koji se žele prokriomčariti u literaturu makar i na tuđi račun, pa pišu stihove za kajkavska ustašca dražesnih kajkavkinja sa Zrinjevca i t. d. i t. d. i traže, da se u ozbiljnim revijama vodi o njima računa.

Tako bi se moglo dogoditi, da to »Pozabljeno cvetje«, bude uistinu — pozabljeno, a gosp. bi Pavić mogao stvoriti štogod na našem lijepom štokavskom narječju, na kojem je stvorena sva naša kultura, kojom se mi danas s pravom dičimo i ponosimo. Tako je pisao i Gundulić, a tako piše katkada i Domjanić, pa onda — zašto ne bi i g. Pavić.

A. Mur.

ŠENOINA »LJUBICA«.

Diletantska sekcija Hrvatskog Sokola u Zagrebu prikazivala je u svojoj dvorani dne 9. o. mj. Šenoinu komediju iz zagrebačkoga života. Prije prikazivanja govorila je gospođa A. Cvijić-Kassowitz pozdrav u kajkavskom narječju, koji je donekle osvijetlio historijat toga Šenoinog djela, pa ga zato donosimo u cijelosti:

»Prav horvátski pozdrav«.

Preštímane gospé i gospóni! Lubléni brati i sestre! Za nihove skupe krajcere buju vezda vidli i čuli koméndiju od horvátskoga pesnika, Augusta Šenoe, ki je bil zagrebački šenátor, a gda je napisal tu špajsnu stvar, bil je vu varoškom teatru vre veliki gospon — dramaturg. On je teater strašno imal rad vre onda, gda je bil još mali dečec. Vu laški vulici, vu velikom dvoríšću priredil si je malu binu, skup ze svojim bratom Julčekom, ki je za horvatsko pev. društvo »Kolo« napisal prav horvátske šale. Ž nimi je navek bil i Tošica Daščarić, ki je bogec zrasel tak mali, da ga kašne na bini varoškoga teatra nisu prav ni vidli, pak su ga ftekli **POD** binu, naj im bu šáptalec. — Jenkrat je gospon Šenoa donésel v kazališče svoju komendiju »Lubicu«, jedini svoj teaterski komád, pak su tam rekli, nek se »Lubica« spela vun na 26. marciuša jézero ósem sto i šezdesét osme. Onu večer se je celi teater tiho smejal, kajti su Zagrebčani mam spazili, da gospon Šenoa te spodobe ni zmislil, — nek ih je prav onak prikázal, kak ih je našel vu varošu. Ona gospodična Lubica im je bila zaprav jena frajln Rozi, kaj je na Bildplatzu kvartirnike držála, a vsaki nen kvartirnik joj se **jako** dópal. Vu komendiji gospon Lujo Biberović je pak bil zaprav jen poznáti zagrebački fičferić, ki je navek po Ilici i po Harmici hodal i zdigaval nos, kakti racman, gda plava po debélom viru. Taj človek pak ni bil niš bolšega, nek špicl gospona ministra Bacha vu Beču. Kak je Zagreb onda još bil mali varoš, je publika taki prepoznala frajln Rozi i fičfiriča.

Gda su komedijanti »Lubicu« na varoškom teatru spelali, **ni** nekim gosponom bilo prav. Najhujše su protestirali oni, ki pišeju vu cajtungah, i ki smeju špotati vsakoga človeka, ki oče kaj pošténoga stvoriti. Oni gosponi su zgrabili Lubicu i pesnika, pak su ih vu cajtungah tak stepli i tak zdrepli, da ni niš ostálo — neg perušíne. Vu teaterskom odboru sedil je takaj jen rodjak od frajln Roze, a taj je poklan vu sedmici tak larmal, da su nedužnu Lubicu morali skriti v ormár, gdi ležíju i **drugi stari horvatski komádi!** Tam je Lubica **dugo** spala. **Dvakrat** se je prebudíla. i prek bine prešla, ondak **opet** zaspála, dok se ni vu **horvatskom** Sokolu prebudíla. — — — Komendijaši, ki **denes** spelaju »lubicu« su naša **lubléna** zagrebačka deca, horvátski Sokoli i Sokolice. Naši mladi komendijanti delaju to zato, da izneseju pred Vas **one lépe naše horvatske starine,** kaj su ih naši starši vre **dugo** hitili v koš, pak ih tam pozábili.

Pri **oni** lubici, kaj je bila mlada pred 56 let, je muštral komedijaše pokójni Joško Freudenreich, teaterski ravnátel, — a **vezda** ih je izmuštral negov **vnuk,** Šandor Freudenreich, ki **denes** igra rolu svojega dédeka.

Lepo ih prosim, naj vezda našim mladim komedijantom **ne glediju preveč v zube!** — Em ni **Fijan** ni **Strozzica** nisu mam znali, kak bi po bini lepo hodili, i kak bi deklamúvali, da buju publiki curile suze po obrázih! — Anda buju vre i sami vidli, kak buju naši mladi svoj posel spélali. **Još ih lepo prosim, naj buju čist tiho!** A komu se **ne bu dópalo,** naj čkomi, — dok ni zišel vun!! —

GIUSEPPE ZOLA.

U člančiću »Zolina biografija«, koji je štampan u »Listku« broja III/3 ovogodišnjeg »Vijenca« (str. 90-91.), čitamo, da je Emile Zola bio starinom talijanskog podrijetla i da » . . . jedan od njegovih preda (Giuseppe Zola) bijaše vrlo liberalan svećenik, sličan Zolinu Pierre Fromentu u »Lourdesu« i »Rome-u«.« Bila bi zanimljiva koincidencija, da je taj predak francuskog pisca naturalističkih romana istovetan s jednim dobrim znancem našega latinista, bibliofila i literarnog historika Adama Alojzija Baričevića (1756.—1806.). Među odličnim muževima svoga vremena, s kojima je Baričević vodio živu i obilnu korespondenciju, nahodi se i Talijanac Giuseppe Zola. Taj je znanac Baričevićev bio svećenik i — u vrijeme, kad se dopisuje s Baričevićem — rektor seminara u Paviji, u koji su polazili također Hrvati. Osimtoga saznajemo iz korespondencije, da je Giuseppe Zola bio pisac i pjesnik talijanski i latinski — dakle je auktor »Germinala«, ako je odista bio u rodu s našim Zolom, književnu ambiciju unekoliko baštinio već od svojih predaka. Kako je Giuseppe Zola dolazio u saobraćaj s Hrvatima, nije čudo, da se mnogo zanimao za prilike, naročito za crkvene prilike, ovih krajeva. On se ća i pripremao da napiše spomenicu (Comentarii) o tim prilikama, pa mu zato Baričević šalje neke knjige, koje će mu biti od pomoći u tom poslu, u prvom redu Krčelićeva djela, onda Szalagyijevo »De statu Eccelisiae Pannonicae« i druge sitnije spise. Zola mu se odužio time, da mu je poslao svojih knjiga i da je u časopisu, što ga je pokrenuo god. 1790. (Biblioteca Ecclesiastica, e di varia Letteratura antica, e moderna), štampao Baričevićevu, latinski pisanu, biografiju talijanskog latiniste Girolama Ferrija.

Korespondencija Baričevića sa Zolom trajala je od god. 1784. do 1802. Iz nje se razbira, da je Zola bio vrstan znalac latinskog jezika, velik ljubitelj knjiga i nauke, i brižan staratelj svojih mladih gojenaca, naročito mladih Hrvata, koji su bili povjereni njegovoj brizi. Uopće je slika, što je dobijamo o tom Talijancu iz požutjelih pisama Baričevićevih, prijatna i simpatična.

Osim s Baričevićem bio je Giuseppe Zola i u korespondenciji s biskupom Vrkovcem Prirodno je, da se biskup zanimao za mladiće hrvatske, koji su se u pavijskom seminaru

ordgajali za svećenički stalež, pa mu Zola javlja o njihovu uspjehu. Među tim je mladićima bio i Ivan Dvojak, kasnije kanonik zagrebački i pisac »slavonski«, koji je ovjekovječio svoje ime osnovavši zakladu za podupiranje siromašnih gimnazijskih učenika. Možda su ga na to plemenito djelo potakle uspomene na doba provedeno u Paviji pod tutorstvom Giuseppea Zole.

Vl. D.

O PJESNIKOVOJ INDIVIDUALNOSTI.

Pjesnikom se općenito smatra čovjek, koji u stanovitim momentima prelazi duhom preko prozaičkih granica realnog života i poletom svoje fantazije vine se u svijet viših ideja, da ih zaodjenute u slobodnom ili vezanom nizu stihova, prikaže onako, kako ih je njegova duša vidila i osjetila. Ta se moć rađa s njime i već u ranim godinama stane se razvijati, poprimivši u mladenačkim godinama svoju stalnu fizijonomiju.

U istinu svako je dijete mali pjesnik jer u njemu sposobnost fantazije nadmašuje sve ostale, no kod pojedinaca ipak se opaža, da ta sposobnost jače djeluje. Takova su djeca obično vrlo osjetljiva često konteplativne prirode, njih uzbuđuje i interesuje sve, što se oko njih zbiva, obično vole samoću, izbjegavaju bučna društva, riječju već zarana i nesvjesno slijede unutarnji nagon, koji ih neodoljivom silom nuka, da idu svojom posebnom stazom, koju im je priroda odredila.

Takova djeca već zarana vole slušati priče svojih baka, koje u njihovoj duši zauzmu osobito mjesto i pobuđuju čitav niz novih misli i osjećaja, zaodjenutih čarobnom rukom fantazje. Neki od njih, u kojima moć apercepcije jače djeluje, pokušavaju sami da izmišljaju nove priče, već prema svojim individualnim sklonostima spram ovom ili onom objektu. Kad takova djeca savladaju prve poteškoće u čitanju, laćaju se najradije onih knjiga, koje pripovijedaju razne herojske i fantastične podvige stanovitih mitskih junaka, orijentalne priče pune draži, raskoši i sjaja, riječju dakle svega onoga, što podražuje jače njihovu fantaziju i udovoljene njezinoj neugasivoj žeđi prama stanovitom nizu ideja, koje prelaze granice realnoga svijeta.

Svaki pravi pjesnik ima svoj posebni svijet ideja i osjećaja i neku težnju za nekim bezgraničnim i neodređenim ciljevima, kojima klice u istinu opstoje u njihovoj duši, ali čiji daljnji razvoj ovisi o djelovanju spoljašnjih utjecaja i podražaja.

Već je znameniti engleski pisac W. Wordswod jasno izjavio, da pjesnik i uopće umjetnik ima i »drugi vid«. Taj vid ima posebnu čarobnu sposobnost, da vidi ono, što ostali i ne naslućuju, da u prirodi opaze i najtanje nianse ljepote, kojima obiluje, da osjete pulzaciju života, gdje drugi viđaju samo mrtvilo, ili uopće ne viđaju ništa. Međutim njihova realna, dakle vidljiva djela, nisu često najvjerniji odraz onoga, što su oni u istinu vidjeli i osjetili u stanovitim momentima zanosa, u tajanstvenom saobraćaju s prirodom, koja samo časovito odabranim duhovima otkriva one čare, koji su inače sakrite profanom oku. Pri tom izbijaju na vidjelo jača ili slabija individualnost pjesnika i umjetnika uopće i njihova tehnička vještina, kako većom ili manjom evokatornom snagom uspije da nižu dojmove poprimljene u stanovitim momentima poetskog nadahnuća. Oni, čija je snaga fantazije jača i moć osjetljivosti istančanija, dakle čija je poetska individualnost izrazitija, znat će da nam vjernije ocrtaju primljene dojmove i tim će njihovi pjesnički proizvodi biti savršeniji, jer je nužno istaći, da taj »drugi vid« nije kod svih pjesnika isto jak i savršen.

Prema tome dakle predstoji više ili manje izrazitija pjesnikova individualnost, koja se odrazuje u njegovim djelima i podaje nam sliku njegove stvaralačke snage.

Ma koliko neki bili protivnog mišljenja, mi ostajemo pri tvrdnji, da vrijeme uopće nema nikakovog utjecaja na pravoga pjesnika. Za nas su Homer, Pindar, Vergil i ostali znameniti pjesnici staroga doba isto tako veliki kao i Dante, Milton i Goethe, jer ih je zadahnjivao isti duh poezije, koji ne zna za vrijeme i doba.

Moderni pjesnici mogu biti obilniji i bogatiji u izboru poetske građe, njihov horizont ideja širi i prostraniji već prema napretku vremena, u kojemu živu, — ali ona prava pjesnička esencija, bit dakle istinske poezije, individualne je prirode i na nju ne djeluje udaljenost mjesta ni vremena.

Pravi i veliki pjesnici kozmopolitske su prirode, oni ne pripadaju samo narodu, iz kojega su nikli, već čitavom čovječanstvu, jer i poezija uopće nije privilegij samo jedne pasmine ljudi ili više njih, nego je kao i zrak, zajednička svima. Naravno ona je više ili manje savršena u formi, već prema visini kulture dotičnog naroda, ali je pravo njezino žilje zasađeno duboko u srcu svih naroda, nalazili se oni na ledenjacima sjevera ili na žarkom suncu toploga juga. Osijan, sin hladnoga sjevera, isto je tako snažan, topao i velik pjesnik kao i Homer, sin juga, ili kao neke pjesme nikle iz poetski raspoložene duše naroda našega. Individualnost se dakle pjesnikova ne mijenja prema vremenu i mjestu, ona karakteriše svakog pojedinca prema njegovoj internoj vrijednosti.

Puškin je bio velik i njegov je duh posvema harmonizirao golemom psihom sveukupnog ruskog naroda, iz kojega je crpao pobude za svoja velika djela. Hugo je bio isto tako zanosan pjesnik i u njemu je kipio poletan duh galskoga plemena. Goethe je bio snažan pjesnik i odraz jakog duha germanskoga plemena kao i Schakespeare. No ti veliki umovi bili bi jednako snažni, da su se rodili i u drugim krajevima, jer je njihova pjesnička individualnost bila izrazita i jaka, te bi se bila usred svakog naroda ispoljila.

Razne klasifikacije, kojima se hoće da označi duh i smjer pojedine vrste poezije i pjesnika, kao klasična, romantična, realistička, futuristička i t. d. poezija, nisu nego samo spoljašnja obilježja, dakle samo forma, dok prava, živa i istinska poezija ima samo jedno ime, isto tako kako i veliki pjesnici imaju svoju vlastitu individualnost, koja ih karakteriše i podaje njihovim djelima posebno obilježje.

Mi koji se zbog svojih čednih kulturnih prilika ne možemo u svemu takmiti s velikim evropskim narodima u umjetničkim proizvodima uopće, premda imamo mnoštvo narodnih, epskih i lirskih pjesama, kojima se divi svijet, imamo ipak tipičnih pjesnika, čija je individualnost markantna i kojima je mjesto u redu svjetskih pjesnika, premda je njihovo ime slabo poznato ostalnim kulturnim narodima. Dovoljno je da spomenemo Gundulića, Njegoša, Mažuranića, Preradovića, S. S. Kranjčevića a od živih Arnolda, Nazora i druge, čiji pjesnički proizvodi ne samo ne zaostaju već katkad i natkriljuju proizvode mnogih pjesnika, koji su imali sreću da se rode u kulturnijim središtima.

Stvaralačka snaga dakle, pojedinoga pjesnika ovisi i o njegovoj individualnosti i nosi biljezje njegova duha. Ako je ta individualnost snažno razvijena, ako pjesnik daje cijeloga sebe u svojim djelima, onda su i produkti njegova duha trajni, ispoljili se oni u kojoj bilo formi i ostaju kao trajni spomenici, aere perenius.

Stj. Ilijić.

»JUBILEJ OSNIVAČA BRAĆE HRVATSKOG ZMAJA«.

Dne 16. veljače proslavila su Braća Hrvatskog Zmaja u prostorijama društva »Tomislav« tridesetgodišnji jubilej književnoga rada svojega velikog meštra E. Laszowskoga i ujedno šezdeseti rođendan dr. Velimira Deželića. Jubilej je proslavljen svečanom akademijom, kod koje je g. Milutin Majer držao predavanje o književnom i kulturnom radu obojice jubilaraca, i zatim zabavom, na kojoj je palo mnogo zdravica sa strane izaslanika raznih kulturnih i prosvjetnih radnika. Naša slika u prilogu ovoga broja, koju je izradio naš poznati slikar Joso Bužan, prikazuje uz oba jubilarca i trećega zmaja — seniora g. Širolu.

JEZIČNI SAVJETNIK.

Pod tim je naslovo izdala na svijet Jugoslavenska akademija knjigu našeg poznatog stručnjaka g. Toma Maretića, koja je baš sada došla u sto dobrih časa. Knjiga je namijenjena svima onima, koji žele dobro govoriti i pisati književnim našim jezikom, a tih je bez sumnje velik broj. Knjiga ima opći dio »Pristup« i još dva dijela. U prvom su dijelu Riječi, a u drugom, kraćem, Nastavci. U Pristupu izlaže pisac, koja je svrha knjizi i kojih se principa držao kod njezina sastavljanja. Na sastavljanje takove knjige potakla je pisca činjenica, što je u književnom jeziku u posljednje vrijeme zavladao »haos i anarhija«, i što se književnici i novinari vrlo malo trude oko čistoće u književnom jeziku. Zato pisac pozivlje učenike, učitelje, činovnike, novinare, a osobito književnike, da se koriste tom knjigom ,u kojoj će naći dovoljno pouke o tome, što je u našem jeziku dobro, a što rđavo. Za temelj svojega rada uzeo je pisac Ivekovićev Rječnik, na koji se prislanja drugi dio njegova »Savjetnika«. U Pristupu se još govori o nekim vrstama tuđica, koje su u običaju u našem govoru kao i o provincijalizmima, koji bi, kad bi u jeziku ostali, znatno smetali književnom jedinstvu Hrvtaa i Srba, »jer ih Srbi ne bi htjeli primiti, kao što Hrvati ne bi nikada primili kojekakovih provincijalizama iz južnih srpskih narječja (na pr. Kosova polja i t. d.), kad bi srpskim piscima palo na um unositi ih u književni jezik«.

U dijelu »Riječi« navedene su riječi, za koje je pisac držao, da su ili sumnjive ili stranoga podrijetla ili posve rđave. U tom će dijelu naći svatko, tko se bude »Savjetnikom« služio, upute, što je dobro, a što zlo, napokon što jezik može podnijeti, a što ne.

Knjiga će ta bez sumnje danas dobro poslužiti i pojedincima i školi kao praktični savjetnik, jer je doista danas, kako pravo veli pisac, nastala anarhija u književnom jeziku. Kako mlađi naši ljudi slabo poštuju auktoritet uopće, misle, da rade savremeno, ako ne priznaju ni u pitanju jezika nikakovih pravila. Osim toga uveo je naš službeni jezik u posljednjim godinama toliko nečistoće u jezik, da će ih jedva svi naši čistunci istrijebiti. I zato je pisac odviše blago rekao, kad veli, da bi provincijalizmi iz južnih srpskih narječja teško bili primljeni od Hrvata, »kad bi srpskim piscima palo na um unositi ih u književni jezik«, jer nam se svaki dan u t. z. službenom jeziku podaje takav govor, da ga ni najbolji štokavci često ne razumiju.

Pisac je opći dio svoje knjige »Pristup« pisao ekavskim narječjem, da pokaže kako mu je i taj govor jednako drag kao i ijekavski, i da knjizi pribavi što više prijatelja.

Pisac je namijenio knjigu svima onima, kojima je do toga, da dobro govore i pišu našim jezikom, pa je i mi preporučamo to više, što je dosta korova izraslo na njivi našega književnoga jezika.

»HRVATSKE NOVINE«.

Gradiščanski Hrvati izdavaju posebne »Hrvatske novine, glasnik Gradiščanskih Hrvata«, koji je sada počeo svoju drugu godinu. Hrvatske Novine su mjesečnik, te izilaze svake subote u Beču, Wien, V. Bezirk Margarethenplatz Nr. 7. Pretplata stoji za Jugoslaviju na godinu 100 dinara, a u Austriji 30.000 a. kruna na godinu. Vlasnik, izdavatelj, nakladnik i odgovorni urednik jest dr. Lovro Kralj, Wien VIII. Piaristengasse 56, koji se najviše žrtvuje oko prosvjećivanja hrvatske misli među svojim zemljacima. Hrvatske novine izilaze na domaćem čakavskom narječju, a donose i članke na današnjem književnom jeziku, da se tamošnji narod priuči na moderni književni hrvatski jezik. Osobito je zanimljiva rubrika »Domaći glasi«, gdje se nalaze dopisi iz raznih mjesta i sela, gdje stanuju Gradiščanski Hrvati.

CIVIDINI: PEDAGOGIKA.

Profesor dr. A. Cividini izdao je kao prvu knjigu »Zbornika za savremenu pedagogiku« nedavno na svijet djelo s gornjim napisom. Knjiga je u prvom redu namijenjena učiteljskim pripravnicima Ovo je prva knjiga, koja govori o učiteljskom zvanju, a iza nje bi imale slijediti još tri daljnje knjige, koje bi redom sadržavale: pedagošku propedevtiku, razvitak problema pedagogike i rezultate savremene pedagogike.

Ova prva knjiga ima ova poglavlja: Učitelj u lijepoj književnosti i Učitelj u pedagoškoj nauci. Čitava je knjiga skup članaka, pripovijedaka i pjesama o zvanju učitelja, pa je ta knjiga prva takove vrsti kod nas i imat će bez sumnje taj uspjeh, da će i mlade pripravnike i učitelje zagrijati za njihovo zvanje, jer je puna topline i ljubavi za učiteljski stalež upravo tako, kako je i sam autor prožet ljubavlju za teško svoje učiteljsko zvanje. **Nkć.**

NOVE KNJIGE.

U redovitim izdanjima za god. 1921. izdala je Matica Hrvatska ovih dana slijedeće knjige:

Đuro Arnold: Izabrane pjesme.

Emilij Laszowski: Gorski kotar i Vinodol, dio državine knezova Frankopana i Zrinskih. Mjestopisne i povjesne crtice.

Ksaver Šandor Gjalski: Ljubav Lajtnanta Milića i druge pripovijetke.

Đuro Vilović: Zagaljeni životi. Novela.

Uredništvo je primilo nadalje knjigu: Stanislav Kukla: Problem zaštite ulagača. Knjiga će u današnje vrijeme dobro doći svakome — naročito privrednicima, pa se toplo preporuča. Cijena joj je Din. 70, u platnenom povezu Din. 100. Narudžbe se šalju piscu (Stanislav Kukla, bank. prokurista, Zagreb, Poštanski pretinac).

Izabrane narodne pripovijetke hrvatske i srpske. Priredio dr. David Bogdanović. Drugo izdanje. Tisak i naklada St. Kugli.

Mato Hanžeković: Pisma iz Lumbarde na Korčuli. Vidici, intimne impresije 1923. Naklada piščeva.

A. P. Čehov: Izabrane humoreske. Humoristička knjižnica (sv. 161—165) Din. 15.

I. Radić: Vinogradarstvo i pivničarstvo. Treće izdanje. Narodna knjižnica. Zagreb, Vojnička ul. 13. Din. 25.

Izdavači i vlasnici: Dragutin Nemet i drugovi. **Tisak »Tipografije« d. d. Zagreb.**

»TIPOGRAFIJA« D. D. ZAGREB.